

شماره مستند: ۱۹۰/۲۵۳۷/۱/۶

جمهوری اسلامی ایران
دبیرخانه شورای عالی اطلاع رسانی

جمع آوری اطلاعات و بررسی چالش‌های مبدل پیکره‌های متنی زبان فارسی

به رسم الخط سیریلیک

نسخه ۱.۰

دانشگاه علم و صنعت ایران

فروردین ۸۸

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲-۱	۱-۱. جایگاه ترجمه ماشین
۲-۱	۲-۱. سابقه و هدف موضوع
۳-۱	۳-۱. شرح موضوع و فصول طرح
۳-۱	۴-۱. آنچه پیش روی ماست و در آینده میتواند صورت پذیرد
۴	بررسی مقابله‌ای دو گویش
۵-۲	۱-۲. نظام آوایی و واجی
۵-۱-۲	۱-۱-۲. واژه‌ها
۷-۱-۲	۲-۱-۲. همخوانها
۸-۱-۲	۳-۱-۲. واژه های دو گانه
۹-۱-۲	۴-۱-۲. خوشه های همخوانی
۹-۲-۲	۲-۲. ساخت واژه
۹-۲-۲	۱-۲-۲. اسم
۱۲-۲-۲	۲-۲-۲. ضمیر
۱۵-۲-۲	۳-۲-۲. صفت
۱۷-۲-۲	۴-۲-۲. عدد
۱۸-۲-۲	۵-۲-۲. قید
۲۱-۲-۲	۶-۲-۲. نقش نماها
۲۴-۲-۲	۷-۲-۲. صوت
۲۴-۲-۲	۸-۲-۲. ادات
۲۶-۲-۲	۹-۲-۲. فعل
۴۴-۲-۲	۱۰-۲-۲. ساخت اشتقاقی واژه
۵۵-۲-۲	۳-۲. ساخت جمله (نحو)
۵۵-۳-۲	۱-۳-۲. مواردی از تفاوت‌های نحوی
۵۸	نیازسنجی مبدل
۵۹-۳-۱	۱-۳. با استفاده از پایگاه داده
۵۹-۳-۱-۱	۱-۱-۳. مشکل نوشته نشدن واژه در رسم الخط فارسی
۶۰-۳-۱-۲	۲-۱-۳. نداشتن تقابل یک به یک در بعضی از حروف
۶۰-۳-۱-۳	۳-۱-۳. وجود خوشه‌های همخوانی در تاجیکی
۶۰-۳-۱-۴	۴-۱-۳. نوشتن بر اساس تلفظ در زبان تاجیکی
۶۱-۳-۱-۵	۵-۱-۳. تفاوت در واژه های زبان تاجیکی و فارسی

۶۲	..... ۲-۳. با استفاده از قوانین
۶۲	..... ۱-۲-۳. قواعد مربوط به اسم
۷۱	..... ۲-۲-۳. قواعد مربوط به فعل
۸۸	..... ۳-۳. با استفاده از راه حل های هوشمند
۸۸	..... ۱-۳-۳. مشکلات گویش فارسی
۹۰	..... ۲-۳-۳. مشکلات گویش تبدیل دو زبان

مقدمه

۱-۱. جایگاه ترجمه ماشین

ترجمه ماشین از موضوعات مهم‌مییباشد که در شاخه پردازش زبان‌های طبیعی کارهای زیادی بر روی آن انجام شده است. این کارها را به طور کلی می‌توان به چهار دسته آماری، ساختاری، مبتنی بر مثال و ترکیب آن‌ها تقسیم کرد. ترجمه ماشین برای زبان فارسی و تبدیل آن به زبان‌های دیگر یا تبدیل زبان‌های دیگر به آن در ایران در سالهای اخیر جایگاه رو به رشدی داشته است ولی کارهایی که در این زمینه شده است به نظر می‌رسد نسبت به زبان‌های دیگر خیلی کمتر باشد.

۱-۲. سابقه و هدف موضوع

تبدیل دو گویش فارسی ایرانی و تاجیکی به علت ساختار نزدیک آن‌ها به یکدیگر، نسبت به زبان‌های دیگری چون فارسی و انگلیسی خیلی ساده می‌باشد لذا به جای ترجمه اسم این را مبدل ماشین گذاشته شده است. در این زمینه دو الی سه کار انجام شده است که به علت کمبود منابع اطلاعات زیادی در این زمینه پیدا نکردیم.

هدف این مبدل را می‌توان شامل دو قسمت کرد:

هدف مبدل فارسی به تاجیکی: با توجه به منابع قوی مذهبی کشورمان و فقر تاجیکستان از

این لحاظ، کمبود کتب ایرانی در آن کشور احساس می‌شود لذا این مبدل می‌تواند کتب فارسی ایرانی را خیلی سریعتر به کتب فارسی تاجیکی تبدیل کند تا برادران تاجیک زبان ما بتوانند براحتی از این سرمایه غنی استفاده کنند.

هدف مبدل تاجیکی به فارسی: در حدود ۷۰ سال قبل به علت تسلط روس‌ها بر کشور

تاجیکستان، رسم‌الخط این کشور به سیریلیک تبدیل شده است، این مبدل به آن‌ها کمک می‌کند که با تبدیل کتب به خط سیریلیک خود راحت تر بتوانند به رسم اجدادشان برگردند ان شاء الله ....

۳-۱. شرح موضوع و فصول طرح

این طرح‌های فصول مختلفی است: فصل دوم مربوط به بررسی مقابله‌ای این دو گویش می‌باشد که از کتاب خانم کلباسی گرفته شده است. فصل سوم به بررسی مشکلات مبدل پرداخته و در فصل چهارم توضیح مختصری در مورد مبدل تاجیکی به فارسی داده شده است.

۴-۱. آنچه پیش روی ماست و در آینده می‌تواند صورت پذیرد

این پایان نامه سعی داشته تا حدودی مشکلات مبدل تاجیکی به فارسی و بالعکس را بیان کند. ان شاء ا... با پیاده‌سازی این مبدل می‌توان گام مهمی در تبادل تفکر دینی ما در کشور تاجیکستان برداشت. ان شاء ا... به امید دیدن آن روز.

بررسی مقابله‌ای دو گویش

нәфт	نَفت	✓
кә о	کُجا	✓

Е е .۳-۱-۱-۲

این واکه که به آن «یاء مجهول» گفته می‌شود گونه کشیده «-» است، نقش واجی ندارد و غالباً به جای «ی» فارسی ایران می‌نشیند:

себ	سیب	✓
-----	-----	---

А а .۴-۱-۱-۲

شبهه «-» در فارسی ایران است مانند اوّل، زمین. این واکه گاهی در مقابل «ا»، گاهی در مقابل «-» و گاهی در مقابل «-» (غالباً در پایان واژه) به کار می‌رود. در زیر به ترتیب چند مثال را می‌بینیم:

авоз	آواز	✓
кадом	کُدام	✓
хафта	هفته	✓

Ъ ъ .۵-۱-۱-۲

این واکه که گونه کشیده «-» است و نقش واجی ندارد یا در مقابل «ا» فارسی ایران قرار می‌گیرد یا همراه با حذف همخوانی (معمولاً «ه» یا «ع») تولید می‌گردد. در زیر به ترتیب چند مثال را می‌بینیم:

таъорих	تاریخ	✓
каър	قه‌ر	✓
баъд	بعد	✓

Y y .۶-۱-۱-۲

این واکه شبیه «و» در فارسی ایران است مانند گوشت ، گوشه و غالباً در مقابل «-» و گاهی در مقابل «-» یا «-» قرار می‌گیرد. در زیر به ترتیب برای هر یک مثال آورده شده است :

худ	خود	✓
фулуз	فلز	✓
пунба	پنبه	✓

Ȳ ȳ ۲ .۷-۱-۱-۲

این واکه شبیه «-» در فارسی ایران است مانند سبک و کاربردش در تاجیکی کم است و غالباً به «y» تبدیل می‌گردد.

O o .۸-۱-۱-۲

این واکه از «ا» فارسی ایران بسته‌تر ولی با آن در حالت گونه آزاد است ، به این معنی که تاجیکی زبانان غالباً این دو واکه را می‌توانند به جای یکدیگر بکار برند. در ضمن این واکه گاهی در مقابل «-» یا «-» فارسی ایران قرار می‌گیرد :

ШОМ	شام	✓
ТОН	تُن	✓
МУКОВВА	مقووا	✓

۲-۱-۲. همخوانها

علاوه بر ۲۳ همخوانی که در فارسی ایران وجود دارد فارسی تاجیکی دارای همخوان «í» است که این همخوان در فارسی مانند «ق» تولید می‌شود. تفاوت دیگری که در مورد همخوانها وجود دارد محل تولید K است که تاجیکی زبانان آن را پسین‌تر اعلام می‌کنند.

همخوان «و» در تاجیکی به صورت دولبی نیز تلفظ می‌شود ولی چون عمومیت ندارد در کتاب

مورد نظر فقط از «В» لب و دندانی بکار رفته است.

۲-۱-۳. واکه های دوگانه

در فارسی ایران ۶ واکه به صورت‌های «وی» (روی)، «ئی» (هی)، «ای» (پای)، «ئی» (خی)، «ی» (پی) و «و» (جو) وجود دارد در حالی که فارسی تاجیکی واکه دوگانه به صورت‌های زیر دارد :

۲-۱-۳-۱. ой

که در مقابل «ای» فارسی ایران قرار می‌گیرد مانند

пой پای ✓

۲-۱-۳-۲. уй

муӣ موی ✓

۲-۱-۳-۳. ай

که معمولا در مقابل «ئی» یا «ی» مانند

хай خی ✓

мӣдон میدان ✓

گاهی این واکه در مقابل «ی» فارسی ایران قرار می‌گیرد مانند

вайрон ویران ✓

تاجیک‌ها بعضی واکه‌ها را با واکه «ей» نیز بیان می‌کنند مانند

де дейхо ✓

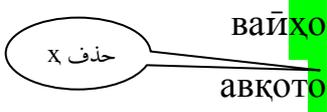
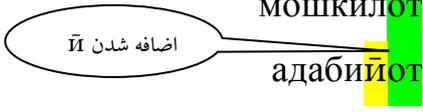
сеїл سیل ✓

۲-۱-۳-۴. ав

که در مقابل «و» فارسی ایران قرار می‌گیرد مانند

тавр طور ✓

<p>فارسی تاجیکی</p> <p>вайХО حذف x авҚОТО</p>	<p>▲ «ها» و گونه‌های آن :</p> <p>آن‌ها ✓ غذاها ✓</p>
<p>فارسی تاجیکی</p> <p>МОШКИЛОТ اضافه شدن И адабийОТ</p>	<p>▲ «ات» و گونه‌های آن :</p> <p>مشکلات ✓ ادبیات ✓</p>
<p>فارسی تاجیکی</p> <p>иштирокиИУН</p>	<p>▲ «ون» عربی :</p> <p>شرکت کنندگان ✓</p>
<p>فارسی تاجیکی</p> <p>ахбор</p>	<p>▲ جمع مکسر :</p> <p>اخبار ✓</p>

ولی تفاوت‌های زیر از نظر کاربرد نشانه‌های جمع فوق بین تاجیکی و فارسی ایران وجود دارد:

۱. در تاجیکی غالباً کلمات جمع مکسر با همراه با «ات» مجدداً جمع بسته می‌شوند:

осорХО	آثار	✓
ахБОРОТ	اخبار	✓
ТАШКИЛОТ	تشکیلات	✓

۲. برای جانداران در تاجیکی غالباً از نشانه جمع «ان» یا گونه‌های آن استفاده می‌شود، در صورتی

که در فارسی ایران برای این مورد بیشتر «ها» به کار برده می‌شود:

одаМОН	آدم‌ها	✓
моЙОН	ماها	✓
наБИРАГОН	نوه‌ها	✓

۳. اسمی که با عدد یا عدد مبهم همراه باشد در زبان فارسی معمولاً نشانه جمع نمی‌گیرد ولی

تاجیک زبانان در این مورد غالباً نشانه جمع به کار می‌برند:

чор касон	چهار کس	✓
чандин нафар	چندین نفر	✓

- ✓ يك مشكل
ЯК МУШКИЛОТ
۴. بعضی از کلمات که در فارسی ایران به صورت جمع مکسر به کار برده می‌شوند در تاجیکی با نشانه جمع فارسی (ان ، ها) جمع بسته می‌شوند:
- ✓ وكلا
ВАКИЛОН
- ✓ اموال
АМВОЛ
۵. در بعضی از بافت‌های زبانی که در فارسی ایران کلمه به صورت مفرد به کار می‌رود در تاجیکی جمع آن ترجیح داده می‌شود:
- ✓ خبر آمد
ахбор от) омад
۶. در تاجیکی گونه ایران از نشانه جمع به صورت «هان» وجود دارد که در کلمات «ماهان» و «شماهان» (ما ، شما) دیده می‌شود. این نشانه در فارسی ایران بکار نمی‌رود.

۲-۱-۲-۲. نشانه اضافه

- نشانه اضافه به صورت واژه بست به دنبال اسم می‌آید در فارسی ایران به صورت «-» و در تاجیکی غالبا «и» (و گاهی e) است :
- ✓ دختر بزرگ
духтари калон
- «-» در فارسی ایران دارای گونه «ء» (ی) است (خانه یا خانه‌ی) که پس از واکه می‌آید و «й» در تاجیکی دارای گونه й(и) . گونه اخیر نیز پس از واکه قرار می‌گیرد :
- ✓ خانه من
хонай(и) ман
- در تاجیکی علاوه بر نشانه اضافه فوق ، «а» نیز گاهی به عنوان نشانه اضافه به کار می‌رود ولی کاربرد آن بسیار محدود و احتمالا مربوط به لهجه‌هاست :
- ✓ اوّل پاییز
аввала тирмоҳ

۳-۱-۲-۲. نشانه معرفه و نکره

- در فارسی ایران معمولا برای نشانه معرفه نشانه خاصی وجود دارد ولی در تاجیکی نشانه «а» اسم را معرفه می‌کند مانند машина .

نشانه نکره در فارسی ایران به صورت واژه بست «ی» و در تاجیکی «е» (و گاهی «и») است :

боге   باغی   ✓

«ی» در فارسی ایران دارای گونه «ای» است که پس از کلمه مختوم به واکه می آید و «е» در

تاجیکی دارای گونه «е». گونه اخیر نیز پس از واکه قرار می گیرد : (این دو خط جای تامل دارد)

боғҳое   باغهایی   ✓

барномае   برنامه ای   ✓

کلمه یک نیز در فارسی اسم را نکره می کند که ممکن است به تنهایی یا همراه با نشانه نکره

بیاید. این کلمه در تاجیکی دارای گونه‌های як (Г) , я , ие , ягон است :

як мард(е)   یک مرد ، (یک) مردی   ✓

я барномае   (یک) برنامه ای   ✓

яг бӯҳ ое   (یک) باغهایی   ✓

ие қисмее   (یک) قسمتی   ✓

ягон кас   (یک) کسی   ✓

در تاجیکی کلمه кадом نیز اسم را نکره می کند که در فارسی این کلمه چنین نقشی را ندارد :

кадом барнома(е)   یک برنامه ، (یک) برنامه ای   ✓

۲-۲-۲. ضمیر

ضمیر در فارسی شامل انواع زیر است :

۱-۲-۲-۲. ضمیر شخصی

ضمایر شخصی به دو دسته تقسیم می گردند : آزاد و پیوسته.

۱-۱-۲-۲-۲. ضمایر شخصی آزاد

ضمایر شخصی آزاد که در فارسی ایران و تاجیکی در نقش های فاعلی ، ملکی ، اضافه ای ، قیدی

یا مفعولی (همراه با حرف اضافه) به کار می روند به صورت های زیرند :

فارسی تاجیکی

فارسی ایران

ман	من
ту / т̄у	تو
вай / он / у	او
мо / мойон / мохо / мохон	ما(ها)
шумо / шумойон / шумохо / шумохон	شما(ها)
онхо / вайхо / ешон	آنها، ایشان

ضمیر سوم شخص مفرد вай در تاجیکی کاربرد فراوان دارد ولی در فارسی ایران تنها کاربرد ادبی دارد.

در تاجیکی «ya» برای جاندار و بی جان هر دو بکار می‌رود ولی در فارسی معیار ایران معمولاً «او» برای جاندار و «آن» برای بی جان است:

ман у ро ба у хуронидам ✓ من آن را به او خوراندیم
 ۲-۲-۱-۲. ضمائر شخصی پیوسته

ضمائر شخصی پیوسته در فارسی ایران و تاجیکی به صورت های زیرند :

فارسی ایران	فارسی تاجیکی	
پدرم	падарам	✓
پدرت	падарат	✓
پدرش	падараш	✓
پدرمان	падар(а)мон	✓
پدرتان	падар(а)тон	✓
پدرشان	падар(а)шон	✓

ضمائر فوق پس از کلمه مختوم به همخوان می‌آمده اند. در تاجیکی واکه «a» در آغاز ضمائر

فوق گاهی به «e» تبدیل می‌گردد :

сарет ✓ سرت

این ضمائر پس از کلمه مختوم به واکه به صورت های زیرند :

хона(а)м ✓ خانه‌ام

хона(а)т	خانه‌ات	✓
хона(а)ш	خانه‌اش	✓
хонамон	خانه‌مان	✓
хонатон	خانه‌تان	✓
хонашон	خانه‌شان	✓

ضمایر شخصی پیوسته فوق علاوه بر نقش ملکی یا اضافی ، در نقش مفعولی نیز به کار می‌روند :

бараш мегардонам	برش می‌گردانم	✓
бар мегардонамаш	بر می‌گردانمش	✓

۲-۲-۲-۲. ضمیر اشاره

вай / у / он	آن	✓
ин	این	✓
вай(х)о / он(х)о	آن‌ها	✓
ин(х) о	این‌ها	✓

۳-۲-۲-۲. ضمیر اشاره تاکیدی

хамин	همین	✓
хамон	همان	✓

در تاجیکی «همین» و «همان» غالباً به جای «آن» و «این» به کار می‌روند.

۴-۲-۲-۲. ضمیر مشترک

ضمیر مشترک در فارسی ایران به صورت «خود» و در تاجیکی به صورت худ است که با ضمائر

شخصی پیوسته ترکیب می‌شوند.

۵-۲-۲-۲. ضمیر متقابل

хамдигар	همدیگر	☞
уакдигар	یکدیگر	☞

«هم» در فارسی ایران علاوه بر نقش‌های دیگرش (قید یا حرف ربط) به عنوان ضمیر متقابل نیز به کار می‌رود ولی در تاجیکی در این نقش دیده نشده است:

ما هم را در مدرسه دیدیم ✓
 мо ҳамдигар ро дар мактаб дидем

۲-۲-۲-۶. ضمیر پرسشی

чи	چه	☞
кадом	کدام	☞
ки	که (کی ، چه کسی)	☞
чикор	چکار	☞
чикасе	چه کسی	☞

۲-۲-۲-۷. ضمیر مبهم

дигари	دیگری	☞
баъзе	بعضی	☞
чизе	چیزی	☞
фалоне	فلانی	☞
ҳама	همه	☞
касе	کسی	☞
яке	یکی	☞
	...	☞

۲-۲-۳. صفت

۲-۲-۳-۱. صفت قاموسی

صفت قاموسی انواع زیر را شامل می‌شود:

۲-۲-۳-۱-۱. صفت ساده

این صفت بدن هیچ‌وند تصریفی می‌آید مانند :

✓ بلند بالанд

جای صفت معمولاً بعد اسم می‌آید ولی گاهی قبل از اسم نیز قرار می‌گیرد. کاربرد صفت قبل از اسم در تاجیکی بیشتر از فارسی ایران است :

✓ پدر خدا بیامرز من
 ۲-۲-۳-۱-۲. صفت برتر
 раҳмати падарам

این صفت از صفت ساده به اضافه «تر» «тар» ساخته می‌شود :

✓ بزرگتر калонтар

گاهی در تاجیکی برای ساختن این نوع صفت به جای پسوند «тар» تنها از قید «аз Ҳама» استفاده می‌شود :

✓ از همه مهمتر аз Ҳама муҳим

۲-۲-۳-۱-۳. صفت عالی

در فارسی ایران این صفت از صفت ساده به اضافه پسوند «ترین» ساخته می‌شود ولی این ترکیب گویا در تاجیکی به کار نمی‌رود .

✓ بزرگترین برادرم به سفر رفته است
 акаӯ калонам ба сафар рафтаст

۲-۲-۳-۲. صفت اشاره

صفت اشاره همان ضمائر اشاره مفردند که به صورت وابسته قبل از اسم مفرد یا جمع قرار می‌گیرند :

✓ آن بچه вай бача

۲-۲-۳-۳. صفت اشاره تأکیدی

صفات اشاره تأکیدی همان ضمائر اشاره تأکیدی‌اند که به صورت وابسته پیشرو قبل از اسم می‌-

آیند :

хамон духтар ✓ همان دختر

۲-۲-۳-۴. صفت پرسشی

صفات پرسشی همان ضمایر یا قیود پرسشی‌اند که به صورت وابسته قبل از اسم می‌آیند:

чан(д) дона ✓ چند دانه

۲-۲-۳-۵. صفت مبهم

صفات مبهم همان ضمایر یا قیود مبهمند که به طور وابسته پیشرو قبل از اسم یا ضمیر قرار می‌-

گیرند :

як нафас ✓ یک نفس

همانطور که در نشانه معرفه و نکره گفته شد یک به عنوان صفت مبهم در تاجیکی چندین گونه

دارد و کلمه кадом در تاجیکی به عنوان صفت مبهم و با معنی یک به کار می‌رود.

کلمه ягон نیز در تاجیکی دو معنی «هیچ» و «یک» دارد که باید با توجه به بافت جمله

دومعنی کلمه فوق را تشخیص داد .

ман ягон чиз нахаридам ✓ من هیچ چیزی نخریدم

ман ягон чиз харидам ✓ من یک چیزی نخریدم

۲-۲-۴. عدد

عدد فارسی ایران و تاجیکی دارای انواع زیر است :

۲-۲-۴-۱. عدد اصلی

این نوع عدد دارای هیچ وند تصریفی نیست مانند :

панч ✓ پنج

۲-۲-۴. عدد ترتیبی

این نوع عدد از عدد اصلی به اضافه پسوندهای تصریفی «م» «ум» و «مین» «умин» ساخته می‌شود:

панҷум پنج ✓

панҷумин پنجمین ✓

پسوند «مین» در تاجیکی به صورت «уми» نیز به کار می‌رود:

китоби панҷуми پنجمین کتاب ✓

وندهای فوق وقتی با اعداد اصلی که مختوم به واکه‌اند همراه می‌شوند همخوان میانجی «و» یا

«и» به صورت مشدد به آغاز آنها اضافه می‌شود:

дуййум دوّم ✓

сиййумин سوّمین ✓

عدد «اولین» (аввалин) تنها عدد ترتیبی است که با پسوند «ین» (ин) ساخته شده است.

۲-۲-۳. عدد کسری

این نوع عدد در فارسی ایران معمولاً از عدد کوچکتر به اضافه عدد بزرگتر همراه با پسوند «م»

ساخته می‌شود (یک چهارم) ولی در تاجیکی غالباً عدد بزرگتر قبل از عدد کوچکتر می‌آید (чор як).

۲-۲-۵. قید

انواع قیودی که در فارسی ایران وجود دارند معمولاً در تاجیکی نیز به کار می‌روند ولی بعضی از

آنها تفاوت آوایی یا واژگانی دارند:

قید مکان:

инҷо اینجا ✓

онҷо آنجا ✓

	<u>قید زمان :</u>
имруз	✓ امروز
рагоҳ	✓ فردا
	<u>قید پرسش :</u>
кучо	✓ کجا
кай	✓ کی (چه وقت)
	<u>قید حالت :</u>
хандон	✓ خندان
гирион	✓ گریان
	<u>قید کیفیت و چگونگی :</u>
оҳиста	✓ آهسته
тез	✓ تند
	<u>قید نفی :</u>
ҳеч	✓ هیچ
кэ	✓ نه
	<u>قید تاکید :</u>
ҳатман	✓ حتما
бад	✓ باید
	<u>قید ترتیب :</u>
сипас	✓ سپس
аввал	✓ اول

قید شک :

шойад	✓ شاید
гүйо	✓ گویا، گویی

قید حصر :

лабай	✓ بله
орэ	✓ آری

قید تکرار یا افزایش :

ҳам	✓ هم
дубора	✓ دوباره

قید تمنی و آرزو :

КОШ	✓ کاش
КОШГИ	✓ کاشکی

قید مقدار :

бисийор	✓ بسیار
кам	✓ کم

در تاجیکی نوعی قید به کار می‌رود که فارسی ایران فاقد این قید است. برای ساختن این قید همخوان «п» را به پایان همخوان و واکه آغازی صفت اضافه می‌کنند و نتیجه این ترکیب را قبل از آن صفت می‌آورند. فارسی ایران به جای این نوع قید از کلمه خیلی استفاده کرده یا اینکه صفت را تکرار می‌کند.

✓ خیلی سیاه (سیاه سیاه) СИП СИӀХ

تاجیک زبانان معمولاً از قید «бисийор» زیاد استفاده می‌کنند در صورتی که ایرانیان بیشتر

تمایل به کاربرد «خیلی» دارند:

бисийор хастаам

✓ خیلی خسته ام

۲-۲-۶. نقش نماها

نقش نماها شامل حروف اضافه و حروف ربط هستند.

۲-۲-۶-۱. حروف اضافه

ро / ра / (у)а	را	☞
аэ	از	☞
ба	به	☞
бо	با	☞
қоти	با	☞
бар	بر	☞
баро(уи)	برای	☞
бахр(и)	بهر	☞
то	تا	☞
да(р)	در	☞
чун	چون ، مانند ، مثل	☞
барин	چون ، مانند ، مثل	☞
и / й(и) / э	- (کسره اضافه)	☞

درباره حروف اضافه فوق مطالب زیر لازم است ذکر گردد :

۱. از گونه های «را» در تاجیکی «ро» کاربرد ادبی دارد و «ра» ، «уа» (پس از واکه) ، «а»

(پس از همخوان) در محاوره و نیز در لهجه ها به کار می‌روند.

۲. دو حرف اضافه «қоти» و «барин» که تنها در تاجیکی بکار می‌روند حرف اضافه پسین

هستند.

۳. در تاجیکی مانند فارسی ایران حروف اضافه ترکیبی وجود دارد.

یک - حروف اضافه پسین

در حالی که فارسی ایران دارای ۲ حروف اضافه پسین (را، -) دارد حروف اضافه پسین در تاجیکی بیشتر است. باید گفته شود که بعضی از این حروف هم قبل و هم بعد از اسم می‌آیند.

барин (چون، مانند، مثل):

Салг Барин начак.

✓ چون سگک پارس نکن.

қати (با):

Ъу қати салим омад.

✓ او با سلیم آمد.

Ъу салим қати омад.

✓ او با سلیم آمد.

ба (با):

ин либос ро чанд сум ба хариди?

✓ این لباس را (به) چند سوم خریدی؟

ин либос ро ба чанд сум хариди?

✓ این لباس را (به) چند سوم خریدی؟

да(р) (در):

хона да (би)шин.

✓ در خانه بنشین.

дар хона (би)шин.

✓ در خانه بنشین.

ملاحظه می‌شود که حروف اضافه қати، ба و да(р) در تاجیکی هم قبل و هم بعد از اسم قرار

می‌گیرد ولی барин تنها بعد از اسم می‌آید.

دو - تفاوت کاربردی حرف اضافه

تفاوت در کاربرد حروف اضافه میان فارسی ایران و تاجیکی به طور فراوان دیده می‌شود. در زیر

چند جمله که این تفاوت‌ها را نشان دهد از منابع یا گفتار تاجیکی گرفته شده است.

۱. «با» تاجیکی = «به» فارسی ایران :

✓ با (= به) این علت بنده در این کار ثواب تأخیر کردم.

۲. «با» تاجیکی = «از» فارسی ایران :

✓ باربد با (= از) راه مخصوصی به دربار شاه راه یافت.

۳. «به» تاجیکی = «با» فارسی ایران :

- ✓ او به (= با) احتیاط است.
۴. «به» تاجیکی = «در» فارسی ایران :
- ✓ به (= در) دسترس هیأت رئیسه‌ی بنیاد زبان فارسی تاجیکی باید گذاشته شود.
۵. «به» تاجیکی = «برای» فارسی ایران :
- ✓ به (= برای) تو یک کتاب خریدم.
- ✓ «به» تاجیکی = «از» فارسی ایران :
- ✓ میخواست به هر وسیله به (= از) راه یافتن باربد مانع شود.
- ✓ «از» تاجیکی = «به» فارسی ایران :
- ✓ من از (= به) او باوری (= اعتماد) ندارم.
- ✓ «از» تاجیکی = «در» فارسی ایران :
- ✓ جاگه (= رختخواب) را از (= در) بالانداز (= بینداز).
- ✓ «را» تاجیکی = «به» فارسی ایران :
- ✓ من شما را (= به شما) تلفن می‌کنم.
- ✓ «را» تاجیکی = «از» فارسی ایران :
- ✓ دریا را (= از دریا) عبور کرد.
- ✓ «را» تاجیکی = «بر» فارسی ایران :
- ✓ ما را ضرور است (= بر ما ضروری است).

۲-۲-۶-۲. حروف ربط

حروف ربط در فارسی ایران و تاجیکی به صورت زیرند :

فارسی تاجیکی	فارسی ایران
ва / у / ву	و (وَ / وُ)
ки	که
(х)ам	هم
агар	اگر
не	نه
чи	چه
йо	یا

va در تاجیکی کاربرد ادبی دارد و بقیه در محاوره و لهجه ها به کار می‌روند :

вайхо ъу тӯ	✓ آنها و تو
тӯ ву ман	✓ تو و من
ману тӯ	✓ من و تو

y پس از همخوان می‌آید و ъу و ву پس از واکه. همخوان v نیز همخوان میانجی است.

به نظر می‌رسد که کاربرد «هم» در تاجیکی بیشتر از فارسی می‌باشد.

۲-۲-۷. صوت

فارسی تاجیکی	فارسی ایران
ой	آی
ох	آه
ох	آخ
ий	ای
бах	به
вой	وای
хой	های
хуй	هوی

۲-۲-۸. ادات

ادات کلماتی هستند که نقش دستوری مشخصی ندارند ولی با اسم یا فعل همراه می‌شوند و یکی

از مفاهیم عاطفی، اشاره، جلب توجه، تأکید، شروع به کار یا پرسش را به گفتار می‌دهند.

در فارسی معیار ایران ادات کمتر به کار می‌روند ولی در فارسی محاوره‌ای می‌توان انواعی از آن را

مشاهده کرد :

✓ بیا بریم.	بزن بریم.	خب، بریم.	بین، بیا اینجا.
✓ اینهاش.	اینهاشون.	بریم دیگه.	بیا د.
✓ میزمنت‌ها.	من که به تو گفتم.		

در تاجیکی (در بعضی از لهجه‌های آن) کلمات زیر به صورت ادات به کار می‌روند:

ма (برای اشاره به چیزی نزدیک) :

ма ойна. ✓ این آینه.

ана (برای اشاره به چیزی دور) :

ана нон. ✓ آن نان.

кани (برای شروع به کاری) :

рав. кани. ✓ خوب، برو.

ми (برای پرسش) :

у ра дидед ми ? ✓ آیا او را دیدید؟

ку (همراه با بار عاطفی) :

гуфтам ку. ✓ گفتم که.

диѝа (همراه با بار عاطفی) :

гиред диѝа. ✓ بخورید دیگر.

да (برای تأکید) :

точик будаст да. ✓ تاجیک بوده است د.

۲-۲-۹. فعل

۲-۲-۹-۱. وندهای تصریفی

وندهای تصریفی شامل وند وجه ، وند نمود نمود ، وند نفی و شناسه‌های فعلی‌اند.

۲-۲-۹-۱-۱. وند وجه

وند وجه که با فعل امر و حال التزامی به کار می‌رود در فارسی معیار ایران غالباً به صورت «بِ» (بجوی) و گاهی به صورت «بید» (بیا) با «بُ» (برو) تقریباً در همه افعال مشتق (پیشوندی) و بعضی از افعال مرکب می‌تواند حذف شود مانند درآور ، فرو رو ، رنگ کن ، پاک کنم، ... .
در فارسی ایران پیشوند وجه معمولاً در افعال مرکبی که با فعل «کردن» ساخته می‌شود حذف می‌شود.

این وند در تاجیکی معمولاً به صورت би (бибоз) و گاهی به صورت бу (бубур) تلفظ می‌شود و تنها در همه افعال مشتق و مرکب می‌تواند حذف شود بلکه غالباً در افعال ساده نیز حذف می‌گردد.

افعال ساده :

<u>فارسی تاجیکی</u>	<u>فارسی ایران</u>	
шин	بنشین	✓
омуэанд	یاموزند	✓

افعال پیشوندی :

ф(у)ру равад	فرو رود	✓
--------------	---------	---

افعال مرکب :

гап эананд	حرف بزنند	✓
гирїа кун	گریه کن	✓

«би» که معمولاً جایش بین جزء غیر فعلی و فعلی است در بعضی از افعال مشتق تاجیکی گاهی

دارد. این وند در تاجیکی معمولاً به صورت «на» است ولی در امر گاهی به صورت «ма» نیز بکار می‌رود:

غام مخور ✓ ғам махур

جای وند فوق در تاجیکی مانند فارسی معیار ایران در افعال ساده در آغاز فعل است که به جای وند وجه می‌نشیند و در افعال پیشوندی و مرکب معمولاً بین دو جزء فعلی و غیرفعلی (قبل از وند نمود) قرار می‌گیرد:

افعال ساده:

نرفت ✓ нарфт
نمی‌رود ✓ намеравад

افعال پیشوندی و مرکب:

ملاقات نکن ✓ вонахур
بر نمی‌گردد ✓ барнамегардад

ولی در بعضی از افعال مشتق تاجیکی مانند «برآمدن، برآوردن، برداشتن، درآمدن، درآمدن، درآوردن» وند نفی غالباً در آغاز فعل قرار می‌گیرد:

بر نیاید ✓ набарояд
بر نمی‌آید ✓ намебарояд

قبلاً گفته شد که وند نفی در فارسی ایران و تاجیکی به جای وند وجه می‌نشیند ولی در تاجیکی گاهی این دو وند (نفی و وجه) باهم به کار می‌روند:

نیا ✓ набиё
نایست ✓ набист → набес(т)

البته باید گفت که افعال فوق در تاجیکی به صورت‌های زیر نیز به کار می‌روند:

نیا ✓ наё
نایست ✓ наист

۲-۲-۹-۱-۴. شناسه‌های فعلی

شناسه‌های فعلی که بیانگر شخص در فعل هستند در فارسی معیار ایران و تاجیکی به صورت-

های زیرند :

فارسی تاجیکی	فارسی ایران	
(a)м	مَ	اول شخص مفرد :
и / й̄	ی	دوم شخص مفرد :
(a) д / ъ	دَ / ъ	سوم شخص مفرد :
им / ем / ум	یم	اول شخص جمع :
ид / ед / ин / ен / ун	ید	دوم شخص جمع :
ан(д) / н(д)	ند	سوم شخص جمع :

در زیر برای هر یک از انواع شناسه‌های فعلی در تاجیکی یک مثال آورده می‌شود. لازم است ذکر شود که گونه‌های هر شناسه در تاجیکی نسبت به هم در حالت گونه آزادند، به این معنی که می‌توانند به جای یکدیگر به کار روند. از طرفی بجز آنچه در تاجیکی ادبی وجود دارد، بقیه شناسه‌ها مخصوص لهجه‌ها و زبان محاوره تاجیکی‌اند.

мех <u>а</u> м	می خواهم	ам ✓
мех <u>о</u> м	می خواهم	м ✓
мех <u>и</u>	می خواهی	и ✓
мех <u>о</u> й̄	می خواهی	й̄ ✓
мех <u>а</u> д	می خواهد	ад ✓
мех <u>о</u> д	می خواهد	д ✓
хост- <u>ъ</u>	خواست	ъ ✓
мех <u>и</u> м	می خواهیم	им ✓
мех <u>е</u> м	می خواهیم	ем ✓

ДОНИСТ
Ф(и)ристорд

ДОН
Ф(и)рист

ДОНИСТАН
Ф(и)ристордан

۲-۲-۹-۳. افعال پی‌بستی

افعال پی‌بستی صورت‌های تصریفی فعل «بودن» در زمان حال یا کوتاه شده فعل «هستن» می‌باشند که به صورت فعل رابطه به کار می‌روند.

این افعال در حقیقت همان شناسه‌های فعلی‌اند که تنها در سوم شخص مفرد (-ست) با آن‌ها تفاوت دارند.

افعال فوق همراه با دو کلمه مختوم به همخوان و واکه در زیر نشان داده می‌شوند:

همراه با کلمه مختوم به همخوان:

НОҒЗА <u>М</u>	خوب <u>م</u>	☞
НОҒЗА <u>И</u>	خوب <u>ی</u>	☞
НОҒЗА <u>СТ</u>	خوب <u>ست</u>	☞
НОҒЗА <u>ЕМ</u>	خوب <u>یم</u>	☞
НОҒЗА <u>ЕД</u>	خوب <u>ید</u>	☞
НОҒЗА <u>Н(Д)</u>	خوب <u>ند</u>	☞

همراه با کلمه مختوم به واکه:

бобо <u>(а)М</u>	بابا <u>م</u>	☞
бобо <u>И</u>	بابا <u>ی</u>	☞
бобо <u>(а)СТ</u>	بابا <u>است</u>	☞
бобо <u>ЕМ</u>	بابا <u>یم</u>	☞
бобо <u>ЕД</u>	بابا <u>ید</u>	☞
бобо <u>(а)Н(Д)</u>	بابا <u>آند</u>	☞

افعال پی‌بستی معمولاً پس از برخی از واکه‌ها (معمولاً واکه «и») همراه با واکه «й» می‌آید:

рафтагиуам   رفتهام   ✓

گونه‌های «است» در تاجیکی به صورت‌های زیرند:

нағза(ст)	خوب است	: a(ст)	☞
гушнааст	گرسنه است	: аст	☞
гушнас(т)	گرسنه است	: ст	☞
риалиа(ст)	واقعی است	: йааст	☞

چنانکه ملاحظه می‌گردد a(ст) پس از کلمه مختوم به همخوان ظاهر می‌شود و بقیه گونه‌ها پس

از واکه.

منفی «است» در فارسی ایران به صورت «نیست» و در تاجیکی به صورت «нест» است.

فعل «هستن» هم در فارسی ایران و هم در تاجیکی به طریق دیگری (علاوه بر شناسه‌های فعلی)

نیز کوتاه می‌شود، به این صورت که جزء آوایی «ه» (xa) از آغاز آن حذف می‌شود:

КИСТАМ	که هستم ، کیستم	✓
КИСТЕМ	که هستیم ، کیستیم	✓
КИСТ	که هست ، کیست	✓

۲-۲-۹-۴. صفت مفعولی (اسم مفعول)

صفت مفعولی در فارسی ایران از بن ماضی به اضافه پسوند «ه» ساخته می‌شود (نوشته) و با

حذف این پسوند صفت مفعولی مرخم بدست می‌آید.

در تاجیکی صفت مفعولی دارای انواع زیر است:

الف - صفت مفعولی = بن ماضی + پسوند a

این نوع صفت در موارد زیر بکار می‌رود:

۱. در ساخت بعضی از افعال، مانند: рафтабудааст، рафтабуд، рафтааст

۲. در جملات مرکب گاهی جانشین فعل می‌شود:

✓ شاقول یک گرگی را دیده است، که یک گوسفند را کشته، در حال خوردن بوده

است.

، ки як гусфанд ро кафонда ,шокул як гурге ро дидааст

хурда истода будааст.

баргард.теэ рф та

✓ تند برو، بیا.

ب - صفت مفعولی = بن ماضی + پسوند اگی

این صفت مفعولی در موارد زیر بکار می‌رود :

۱. در ساخت بعضی از افعال مانند **рафтагистам** ، **рафтагиям**
۲. به صورت توصیف کننده اسم و جایش قبل یا بعد از موصوف است :
 ✓ نامه نوشته شده **навихштаги** **мактуби**
۳. به جای فعل در بند (جمله) موصولی می‌نشینند و زمان آن مربوط به گذشته است :
 ✓ کتابی که من خواندم ، اینجاست . **инчост.**، **китоби хондаги**
۴. گاهی به جای مصدر به کار می‌رود :
 ✓ بار اول رفتنمان در خانه نبود **набуд** **бора аввали рафтагимон дар хона**

ج - صفت مفعولی = وند نمود + بن ماضی + پسوند اگی

این نوع صفت مفعولی در موارد زیر بکار می‌رود :

۱. در ساخت بعضی از افعال مانند **мерафтагистам**
۲. به جای فعل در بند موصولی می‌نشینند و زمان آن مربوط به حال است :
 ✓ دختری که در اینجا کار می‌کند ، منشی رئیس دانشگاه است .
котибай раиси ، **духтари дар инчо кор мекардаги**
донишгоҳаст.
۳. با کلمات دیگر ترکیب می‌شود و صفت مرکب می‌سازد.
 ✓ مردم به حرف او ناباور شدند.
мардум ба сухани у боварнамекардаги **шуданд.**

د - صفت مفعولی = بن ماضی + پسوند «а» + «истода»

این صفت مفعولی در ساخت بعضی از افعال به کار می‌رود، مانند :

рафтаистодааст	دارد می‌رود	✓
рафтаистодабуд	داشت می‌رفت	✓

ه - صفت مفعولی = بن ماضی + پسوند «а» + «истодаги»

این نوع صفت مفعولی در موارد زیر بکار می‌رود :

۱. در ساخت بعضی از افعال مانند
 ✓ شاید دارد می‌رود **рафтаистодагист**
۲. به جای فعل در بند موصولی می‌نشینند و زمان آن مربوط به گذشته در حال انجام است :

✓ ماشینی که داشت می رفت ، ناگهان از حرکت بازماند.

нога он аз ҳаркат боэмонд. «мошини рафтаистодаги

در تاجیکی مانند فارسی ایران صفت مفعولی مرخم به کار می‌رود :

✓ شکل نوشته آن را دیدم   шакли навишти он ро дидам

۲-۹-۵. فعل از نظر زمان ، وجه ، نمود

فعل از نظر زمان ، وجه و نمود در فارسی ایران و تاجیکی دارای انواع زیر است :

۲-۹-۵-۱. آینده

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساختی یکسان دارد :

آینده = حال ساده «خواستن» + مصدر مرخم فعل

✓ خواهیم رفت   хӯ емрафт

۲-۹-۵-۲. حال ساده (استمراری)

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت واحدی دارد :

حال ساده (استمراری) = وند نمود + بن مضارع + شناسه فعلی

✓ می رویم   меравем

۲-۹-۵-۳. حال التزامی

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی طبق فرمول زیر ساخته می‌شود . لازم است ذکر شود که

وند وجه در تاجیکی غالباً حذف می‌گردد (نگاه کنید به وند وجه) :

حال التزامی = (وند وجه) + بن مضارع + شناسه فعلی

✓ برویم   биравем

۲-۹-۵-۴. حال التزامی احتمالی

این نوع فعل که با مفهوم «شک» همراه است در تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود :

حال التزامی احتمالی = گونه ای از صفت مفعولی فعل (گونه ج) + کوتاه شده «ҳастан»

мерафтагистам	شاید بروم	✓
мерафтагист	شاید برود	✓

فارسی ایران این نوع ساخت فعل را ندارد و مفهوم آن را چنانکه در بالا آمده به کمک فعل «حال

التزامی» به اضافه یکی از قیود شک مانند «شاید» و جز آن بیان می‌کند.

۲-۲-۹-۵-۵. حال در حال انجام

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت کاملاً متفاوت دارد :

فرمول فارسی ایران = حال ساده «داشتن» + حال استمراری فعل

فرمول فارسی تاجیکی = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه د) + فعل پی‌بستی

рафта истодаам	دارم می‌روم	✓
----------------	-------------	---

بین اجزاء این فعل در فارسی ایران می‌توان عناصری (مفعول ، قید ، متمم فعل و جزء آن) را

قرار داد ولی در تاجیکی این امکان وجود ندارد :

авкот кардаистодаам	دارم غذا می‌خورم	✓
---------------------	------------------	---

گونه دیگر این نوع حال شنیده شده یا در بعضی از لهجه‌های تاجیکی بکار می‌رود.

۲-۲-۹-۵-۶. حال در حال انجام احتمالی

این نوع فعل که با مفهوم شک همراه است در فارسی تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود :

حال در حال انجام احتمالی = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه ه) + کوتاه شده «خواستان»

فارسی ایران این نوع فعل را ندارد و مفهوم آن به کمک فعل «حال در حال انجام حال» به

اضافه یکی از قیود شک مانند «شاید» و جز آن بیان می‌شود.

рафта истодагистам	شاید دارم می‌روم	✓
--------------------	------------------	---

۲-۲-۹-۵-۷. امر

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی غالباً به صورت زیر ساخته می‌شود . لازم است توضیح

داده شوند که وند وجه در این فعل مانند حال التزامی در تاجیکی غالباً حذف می‌شود :

امر = (وند وجه) + بن مضارع + شناسه فعلی

✓	بخور	✶-хур(бу)
✓	برو	✶-рав(би)

۲-۲-۹-۵-۸. گذشته ساده

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت یکسان دارد :

گذشته ساده = بن ماضی + شناسه فعلی

✓	رفتیم	рафтем
---	-------	--------

۲-۲-۹-۵-۹. گذشته استمراری

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت واحدی دارد :

گذشته استمراری = وند نمود + بن ماضی + شناسه فعلی

✓	می رفتیم	мерафтем
---	----------	----------

۲-۲-۹-۵-۱۰. گذشته نقلی

نوعی از گذشته نقلی در فارسی ایران و تاجیکی ساخت یکسان دارد :

گذشته نقلی = صفت مفعولی فعل (گونه الف) + فعل پی‌بستی

✓	رفته است	рачфтааст
---	----------	-----------

در تاجیکی ساختهای فعلی دیگری نیز بکار می‌روند که مفهوم گذشته نقلی دارند :

۱. صورت فعل «حال در حال انجام» گاهی مفهوم گذشته نقلی را به اضافه مفهوم «استمرار» و «تکرار» القاء می‌کند :

✓	بارها رفته‌ام	рафта истодаам
---	---------------	----------------

۲. صفت مفعولی همراه با پسوند «аги» (گونه ب) به اضافه فعل پی‌بستی گاهی برای ساخت گذشته نقلی به کار می‌رود :

рафтагиям	رفته ام	✓
گاهی صفت مفعولی اخیر به تنهایی همراه با ضمائر شخصی آزاد مفهوم گذشته نقلی را می‌رساند :		
рафтагиман	من رفته ام	✓
و بالاخره در بعضی از لهجه‌های تاجیکی صفت مفعولی فوق همراه با ضمائر شخصی پیوسته برای ساخت گذشته نقلی به کار می‌رود :		
эдагимон	زده ایم	✓

۲-۲-۹-۵-۱۱. گذشته نقلی احتمالی

این نوع فعل که با مفهوم «شک» همراه است در تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود :

گذشته نقلی احتمالی = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه ب) + کوتاه شده «хастан»

فارسی ایران این نوع ساخت فعل را ندارد و مفهوم آن به کمک فعل «گذشته نقلی» به اضافه یکی از قیود شک مانند «شاید» و جز آن بیان می‌شود.

рафтагистам	شاید رفته ام	✓
-------------	--------------	---

۲-۲-۹-۵-۱۲. گذشته نقلی استمراری

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت یکسان دارد :

گذشته نقلی استمراری = وند نمود + صفت مفعولی فعل + فعل پی بستنی

мерафтааст	می رفته است	✓
------------	-------------	---

۲-۲-۹-۵-۱۳. گذشته دور

نوعی از گذشته دور در فارسی ایران و تاجیکی ساخت یکسان دارد :

گذشته دور = صفت مفعولی فعل + گذشته ساده «بودن»

рафтабудам	رفته بودم	✓
در تاجیکی ساخت‌های فعلی دیگری نیز بکار می‌روند که مفهوم گذشته دور را دارند :		

۱. صورت فعل «گذشته در حال انجام» گاهی مفهوم گذشته دور را به اضافه مفهوم

«استمرار» و «تکرار» می‌رساند :

рафта истодабудам

✓ بارها رفته بودم

۲. گاهی صفت مفعولی با پسوند «аги» این نوع فعل را می‌سازد :

рафтагибудам

✓ رفته بودم

۲-۲-۹-۵-۱۴. گذشته دور نقلی (ماضی ابعده)

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت واحدی دارد :

گذشته دور نقلی = صفت مفعولی فعل + گذشته نقلی «بودن»

рафтабудааст

✓ رفته بوده است

۲-۲-۹-۵-۱۵. گذشته در حال انجام

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت کاملاً متفاوت دارد :

فرمول فارسی ایران = گذشته ساده «داشتن» + گذشته استمراری فعل

فرمول تاجیکی ایران = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه د) + گذشته ساده «будан»

рафта истодабудам

✓ داشتم می‌رفتم

بین اجزاء این فعل ، مانند «حال در حال انجام» ، در فارسی ایران می‌توان عناصری (مفعول ،

قید ، متمم فعل و جز آن) را قرار داد ولی در تاجیکی این امکان وجود ندارد :

авқот хурда истодабудам

✓ داشتم غذا می‌خوردم

۲-۲-۹-۵-۱۶. گذشته در حال انجام نقلی

این نوع فعل در تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود :

گذشته در حال انجام نقلی = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه د) + گذشته نقلی «будан»

فارسی ایران این نوع ساخت را ندارد و مفهوم آن را به صورت «در حال + مصدر فعل + گذشته

نقلی فعل بودن» بیان می‌کند.

rafta istoda budaam   در حال رفتن بوده‌ام   ✓

۲-۲-۹-۵-۱۷. گذشته التزامی

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساختی یکسان دارد :

گذشته التزامی = صفت مفعولی فعل + حال التزامی «بودن»

rafta bosham   رفته باشم   ✓

در تاجیکی گاهی صفت مفعولی همراه با پسوند «аги» برای ساخت این نوع فعل بکار می‌رود :

bojad navishta gi bosham   باید نوشته باشم   ✓

۲-۲-۹-۵-۱۸. گذشته التزامی در زمان حال

این نوع فعل در تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود :

گذشته التزامی در زمان حال = وند نمود + گذشته التزامی فعل

فارسی ایران این نوع ساخت فعل را ندارد و مفهوم آن را به صورت «حال التزامی» بیان می‌کند.

naход vai ba man zan meshudaboshand   ممکن است او زن من شود   ✓

گاهی صفت مفعولی که در ساخت این نوع فعل در تاجیکی به کار می‌رود ، همراه با پسوند «аги»

« است :

✓ اگر پدرم امروز بیاید من فردا می‌روم.

alar padaram imruэ meomada giboshad man ra gox mervam.

۲-۲-۹-۵-۱۹. (گذشته یا حال) التزامی در حال انجام

این نوع فعل در تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود و غالباً در محاوره بکار می‌رود :

التزامی در حال انجام = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه د) + حال التزامی «будан»

فارسی ایران این نوع ساخت فعل را ندارد و مفهوم آن به صورت «گذشته یا حال استمراری» و یا

«گذشته یا حال در حال انجام» بیان می‌کند.

✓ آنها چه‌ها (دارند) می‌گویند   онҳо чиҳо гуфта истодабощанд
 ✓ تو فکر نکن که من (دارم) دروغ می‌گویم   ту фикр накн ки ман дуруғ гуфта истодабощам

۲-۲-۹-۶. کوتاه شدن افعال

در تاجیکی محاوره ایران مانند فارسی محاوره‌ای ایران افعال کوتاه می‌شوند ، ولی به نظر می‌رسد که این کوتاه شدن در تاجیکی کمتر از فارسی محاوره ایران صورت بگیرد / به عبارت دیگر گفتار تاجیک زبانان به فارسی ادبی نزدیکتر است.
 در زیر نمونه‌هایی از افعال کوتاه شده در تاجیکی محاوره ایران همراه با صورت‌های کوتاه نشده آن‌ها در فارسی معیار ایران آورده می‌شوند :

танист	توانست
мегад	می‌گوید
меом	می‌آیم
бирам	بروم

۲-۲-۹-۷. افعال ساده ، پیشوندی ، مرکب

فعل «ساده» یا «بسیط» تنها دارای جزء فعلی است ، مانند «خوردن».
 فعل «پیشوندی» یا «مشتق» علاوه بر جزء فعلی دارای یک جزء غیر فعلی است که آنرا پیشوند فعلی نامند ، مانند «برداشتن».
 فعل «مرکب» علاوه بر جزء فعلی دارای متممی به صورت اسم ، صفت و جزء آن است ، مانند «کارکردن ، پاک کردن» .
 نکته‌ای که باید ذکر شود اینکه در تاجیکی مانند فارسی ایران هر سه نوع فعل فوق وجود دارد ولی بعضی از آنها در مقایسه با معادل خود در فارسی ایران از نظر اجزاء یا مفهوم تفاوت‌هایی دارند .

۲-۹-۸. کاربرد مصدر به جای فعل

یکی از تفاوت‌های چشمگیر بین فارسی ایران و تاجیکی کاربرد فراوان مصدر در تاجیکی در مقابل صورت‌های فعلی بویژه «حال التزامی» در فارسی ایران است. نکته ایران که باید در نظر داشت جای این مصدر است که تا جایی که بتواند در آغاز قرار می‌گیرد. به موارد زیر توجه شود:

الف - «مصدر» در تاجیکی در مقابل «حال التزامی» در فارسی ایران :

۱. همراه با فعل شبه معین «توانستن»	✓	نمی توانم بگویم	گفتن نمی توانم
۲. همراه با فعل شبه معین «خواستن» :	✓	می خواهم ببینم	دیدن می خواهم
۳. همراه با فعل شبه معین «ممکن بودن» :	✓	ممکن است انجام بدهم	انجام دادن ممکن است
۴. همراه با فعل شبه معین «لازم بودن» :	✓	لازم است خلاص شویم	خلاص شدن لازم است
۵. همراه با فعل شبه معین «شدن» :	✓	نمی شود برویم	رفتن نمی شود
۶. در موارد دیگر :	✓	شروع کردیم برویم	رفتن را شروع کردیم
	✓	یاد گرفت بنویسد	نوشتن یاد گرفت

ب - «مصدر» در تاجیکی در مقابل فعل جمله موصولی در فارسی ایران.

✓	سبب اینکه به سفر رفت ...	سبب به سفر رفتنش

در مواردی نیز که در فارسی ایران مصدر مرخم به کار می‌رود در تاجیکی گرایش به کاربرد

مصدر است :

✓	نمی شود کار کرد	رفتن نمی شود

قبلا گفته شد که در بعضی از لهجه‌های تاجیکی افعال «حال در حال انجام» و «گذشته در حال

انجام» به کمک مصدر ساخته می‌شوند :

рафтан дорам	دارم می‌روم	✓
рафтан доштам	داشتم می‌رفتم	✓

لازم است گفته شود که در تاجیکی گاهی به جای مصدر، اسم مفعول (صفت مفعولی) قرار می‌-

گیرد :

دیدن می‌تواند = دیده می‌تواند

نزدیک شدن نمی‌شود = نزدیک شده نمی‌شود

۹-۹-۲-۲ - فعل مجهول

از نظر فعل مجهول بین فارسی ایران و تاجیکی تفاوت‌هایی وجود دارد :

در فارسی ایران فعل مجهول (بسیط و غیر بسیط) معمولاً با فعل «شدن» ساخته می‌شود و جزء

فعلی بعضی از افعال مرکب مانند «کردن» و «دادن» در ساخت مجهول وارد نمی‌شود :

فعل معلوم	فعل مجهول	
زد	زده شد	✓
دید	دیده شد	✓
حس کرد	حس شد	✓
خواهش کرد	خواهش شد	✓
انجام داد	انجام شد	✓

در تاجیکی برای مجهول کردن افعال بسیط معمولاً شناسه فاعلی سوم شخص به کار برده می‌-

شود :

муште бехотир аз пуштам эданд. مُشتی ناگهان به پشتی زدند (= زده شد). ✓

вро диданд. مرا دیدند (= دیده شدم) ✓

ولی برای مجهول کردن افعال غیر بسیط همراه فعل «شدن» گاهی افعال چون «کردن» و

«دادن» نیز بکار می‌روند .

فعل معلوم	فعل مجهول	
حس کرد	حس کرده شد	✓

✓ انجام داده شد   انجام داد

۲-۲-۹-۱۰. تفاوت‌های قاموسی افعال

هنگام مقایسه افعال در فارسی ایران و تاجیکی از نظر تفاوت‌های قاموسی گروه‌های فعلی زیر

قابل مشاهده است :

۱. افعالی که در این دو گونه از زبان فارسی کاملاً یکسانند ، مانند رفتن ، نوشیدن.

۲. افعالی که با یکدیگر تنها تفاوت‌های آوایی دارند :

✓ خوردن   хурдан

✓ پاشیدن   пошидан

تعداد این افعال نسبتاً فراوان است.

۳. افعالی که از نظر مفهوم یکسان ولی از نظر ساخت ، در یکی از گونه‌های زبانی دارای ساخت

بسیط و در دیگری دارای ساخت ترکیبی (پیشوندی یا مرکب) اند :

✓ فوت کردن   фавтедан

✓ پرسیدن   пурсон кардан

۴. صورت‌های فعلی که در یکی از این گونه‌های فارسی بکار می‌روند و در دیگری کاربرد

چندانی ندارند :

✓ خوش آمدن   фوريدан

✓ پارس کردن   чакидан

✓ ترکانیدن   кафонидан

افعالی که در ستون تاجیکی آمده در فارسی ایران بکار نمی‌روند ، از طرفی افعال پارس کردن و

جزء آن در فارسی تاجیکی معمول نیستند.

۵. صورت‌های فعلی که در هر دو گونه زبان فارسی بکار می‌روند ولی در هر یک مفهوم متفاوتی

را القاء می‌کنند :

فارسی تاجیکی

فارسی ایران

ارتباط داشتن	✓	علاقه داشتن
عکس گرفتن	✓	صورت گرفتن
لک شدن	✓	داغدار شدن
ازدواج کردن	✓	خانه دار شدن
بیرون شدن	✓	بر آمدن

۲-۹-۱۱. تفاوت کاربردی افعال از نظر وجه

در مقایسه فارسی ایران و تاجیکی از نظر کاربرد وجوه فعلی تفاوت‌هایی دیده می‌شود. نمونه ایران از این تفاوت‌ها در جملات تاجیکی زیر نشان داده شده است. آنچه در داخل پرانتز آمده وجه فعلی را نشان می‌دهد که معمولاً در فارسی ایران در این قبیل جمله‌ها بکار می‌رود. ضمناً معادل واژه یا اصطلاح نامفهوم تاجیکی در فارسی ایران نیز در پرانتز آمده است:

۱. «حال التزامی» تاجیکی = «حال اخباری» فارسی ایران:

✓ این پسوند در گفتار استفاده باشد (= می‌باشد / است) و صفاتی بسازد (= می‌سازد) - سازد).

۲. «گذشته التزامی» تاجیکی = «گذشته نقلی» فارسی ایران:

✓ دختر درون‌ناکی (= با خود) فکر می‌کرد آخر من چه گناه کرده باشم (= کرده‌ام).

۳. «گذشته استمراری» تاجیکی = «حال التزامی» فارسی ایران:

✓ قریب (= نزدیک بود) کشته می‌شدم (= کشته شوم).

۴. «حال استمراری» تاجیکی = «حال التزامی» فارسی ایران:

✓ امید است که می‌آید (= بیاید).

۲-۱۰-۲. ساخت اشتقاقی واژه

به طور کلی هنگام مقایسه واژه‌های فارسی ایران و تاجیکی گروه‌های زیر قابل مشاهده هستند:

۱. واژه‌هایی که در فارسی ایران و تاجیکی کاملاً یکسانند ، مانند ابر ، ابرو ، گرم و جز آن .

۲. واژه‌هایی که در این دو گونه زبان فارسی تفاوت‌های آوایی دارند :

بихтар	بہتر	✓
шукр	شکر	✓

۳. واژه‌هایی که خاص یکی از این گونه‌های زبانی‌اند و در دیگری بکار نمی‌روند :

<u>فارسی تاجیکی</u>	<u>فارسی ایران</u>	
کف لیز	ملاقه	✓
ضیایی	روشنفکر	✓
لایقه	لجن	✓
چیلیک	انگشت	✓

توضیحاً اینکه واژه‌های اخیر که زیر ستون فارسی تاجیکی آمده‌اند برای ایرانیان مفهوم نیستند.

۴. صورت‌های واژگانی که در این دو گونه زبانی با مفهوم متفاوت بکار می‌روند:

<u>فارسی تاجیکی</u>	<u>فارسی ایران</u>	
تکلیف	دعوت	✓
همشیره	پرستار	✓
جنگال	دعوا	✓

گروه‌های فوق از نظر ساخت اشتقاقی به دو گروه بسیط و غیر بسیط تقسیم می‌شوند . واژه‌های

غیر بسیط خود دارای دو گروه «مرکب» و «مشتق»‌اند.

واژه «مرکب» بیش از یک واژه بسیط دارد (سرگرم) و واژه «مشتق» علاوه بر یک یا چند واژه

بسیط دارای یک یا چند وند اشتقاقی است (مردانگی).

هر یک از انواع فوق (مرکب و مشتق) دارای الگوهای ساختاری متفاوتی هستند که این الگوها

تقریباً در فارسی ایران و تاجیکی یکسانند . تفاوت این دو گونه زبانی از این نظر در تعداد کاربرد این

الگوهاست . به این معنی که الگویی در یکی از این گونه‌های زبانی ممکن است با کاربرد بیشتری به

کار رود و در دیگری با کاربرد کمتر. به عبارت دیگر مفهومی واحد در این دو گونه زبانی ممکن است دو ساخت اشتقاقی متفاوت داشته باشد :

<u>فارسی تاجیکی</u>		<u>فارسی ایران</u>	
پشه کلان	=	خرمگس	✓
بی فرگی	=	خستگی	✓
برآمد	=	سخنرانی	✓
موی لب دار	=	سبیلو	✓

درباره وندهای اشتقاقی باید گفت که هم تعداد و هم کاربردشان در فارسی ایران و تاجیکی متفاوت است.

در فارسی ایران امروز ایران حدود ۱۲۳ وند اشتقاقی وجود دارد که شامل پیشوندهای فعلی، پیشوندها و پسوندهای غیرفعلی و شبه‌وندهاست. فارسی تاجیکی ضمن اینکه غالب وندهای فوق را به کار می‌برد دارای چند وند اضافی است که در فارسی ایران بکار نمی‌روند.

در اینجا پس از بحث کوتاهی درباره پیشوندهای فعلی در فارسی ایران و تاجیکی به آن دسته از پیشوندهای غیر فعلی که تنها در تاجیکی به کار می‌روند یا در فارسی ایران و تاجیکی اختلاف کاربرد دارند اشاره می‌گردد.

۲-۱۰-۱. پیشوندهای فعلی

فارسی ایران دارای ۸ پیشوند فعلی « باز، بر، در، وا، ور، فرا، فرو و فرود » است. این وندها بجز «ور» که معمولاً مخصوص فارسی محاوره ایران است (ورآمدن، وررفتن) و در تاجیکی گویا کاربرد ندارد و «فرود» که با «فرو» یکسان است، بقیه در تاجیکی به کار می‌روند :

☞ 003: بازیافتن، بازماندن

☞ бар: برخورداردن ، برداشتن ، برگردانیدن ، برآمدن . این وند در تاجیکی گاهی به صورت «бар» تلفظ می‌شود.

☞ дар: درآوردن ، درآمدن ، دریافتن . این وند در تاجیکی معمولاً به معنی «درون» و در فارسی به معنی «بیرون» است.

☞ во: واخوردن . این کلمه در تاجیکی به معنی «ملاقات کردن» است و اسم مصدر آن «واخوری» در تاجیکی کاربرد زیاد دارد. این فعل با معنی در فارسی ایران به کار نمی‌رود.
☞ фаро: فرا رسیدن

☞ фурӯ: فروآمدن ، فروآوردن ، فروافتادن ، فروانداختن . این وند در تاجیکی گاهی به صورت «фур» و گاهی به صورت «фар» تلفظ می‌شود.

۲-۱۰-۲-۲. پیشوندها و پسوندهای غیرفعلی

همانطور که قبلاً گفته شد در اینجا تنها به آن دسته از وندهای تاجیکی اشاره می‌شود که در فارسی ایران وجود ندارد یا با فارسی ایران اختلاف کاربرد دارند. دسته اخیر در واژه‌هایی نشان داده می‌شوند که در فارسی ایران معمول نیستند ، در حالی که در بعضی از واژه‌های مشترک بین فارسی ایران و تاجیکی نیز به کار می‌روند :

☞ a: این وند در فارسی ایران به صورت «-» و گاهی «ی» است در کلمات زیرمعنی «نسبت» دارد.

хафта	هفته	✓
чоркунча	مربع	✓
гуреза	فراری	✓
якҷойа	یکجا	✓
хурока	خوراکی	✓

پیشوند ✓
пешоянд

анда : معنی این وند در این کلمه «فاعلی یا نسبت» است .

اهالی ✓
бошандагон در бошанда

(a)нги : این وند کلماتی منسوب به زمان می‌سازد.

فردایی ، منسوب به فردا ✓
паг анги

امروزه ✓
имрунги

دیروزه ✓
динанги

ас : این وند که گونه ای از پسوند «ос» است در فارسی ایران بکار نمی‌رود در تاجیکی

اسم صوت می‌سازد .

صدای چلپ چلپ ✓
чагопас

صدای زنبور ✓
вингас

И : این وند معنای «نسبت» یا «مصدری» دارد . بعضی از اسم مصدرهایی که در تاجیکی با

«И» ساخته می‌شوند در فارسی ایران به صورت مصدر بکار می‌روند مانند «تشکیل شوی» ،

«عرف دروی» (در تاجیکی) و «تشکیل شدن» ، «شروع شدن» ، «عرف درو کردن» در فارسی

ایران.

بالش ، زیرسری ✓
тагсари

بذر ✓
тухми

پرستاری ✓
нигоҳбони

Иш : این وند که در فارسی ایران به صورت «-ش» به کار می‌رود در کلمات فوق معنی

«مصدری» دارد.

فهم ✓
фаҳмиш

خواندن ✓
хониш

دو ، دویدن ✓
давиш

✎ ий(й)ат : این وند نشانه اسم مصدر عربی است و «ت» پایانی آن در بعضی از کلمات در

تاجیکی حذف می‌شود (رعایه ، حکایه ، حمایه).

ИСТИҚЛОЛИЯТ	استقلال	✓
ИМКОНИЯТ	امکان	✓
ҶУМҲУРИЯТ	جمهوری	✓

✎ ӯф : این وند روسی است و در پایان اسامی خانوادگی افراد مذکر می‌آید.

ҒУЛОМҮФ	غلاموف	✓
ШАКУРҮФ	شکوروف	✓

✎ оқ : این وند در کلمه زیر معنی «نسبت» دارد.

хуррок	خُرْخُر	✓
--------	---------	---

✎ оқи : این وند در این کلمه معنی «قابلیت» دارد.

нушоқи	نویشدنی	✓
--------	---------	---

✎ оһ : این وند در کلمات فوق معنی «فاعلی» یا «نسبت» دارد.

қаррон	تله	✓
шукрон	تشکر	✓
фаҳмон	فهمیدنی	✓
хабаррасон	جارچی	✓

✎ она : معنی این وند در این کلمات «نسبت» است.

мә рона	مهریه	✓
ғарбона	غربی	✓

✎ оқ : این وند گونه‌ای از پسوند «оқ» است و معنی نسبت دارد.

чаролоқ یا шаролоқ	سیلی	✓
--------------------	------	---

✎ ос : این وند که در فارسی ایران به کار نمی‌رود در تاجیکی اسم صوت می‌سازد.

хангос	صدای الاغ و خر	✓
--------	----------------	---

маос	صدای سگ	✓
<p>☞ <u>ҮВО</u>: این وند روسی است و در پایان اسامی خانوادگی افراد مونث می‌آید.</p>		
ша оҧ во	شهابوا	✓
амонҮво	آمانوا	✓
<p>☞ <u>У</u>: این وند که در تاجیکی کمتر از فارسی ایران به کار می‌رود، در کلمات فوق معنی «نسبت» دارد.</p>		
чарбу	چربی	✓
лаблабу	چغندر	✓
<p>☞ <u>бон(a)</u>: این وند معنی «محافظت یا نسبت» دارد و در تاجیکی به عنوان پایه کلمه نیز به کار می‌رود.</p>		
дасбона	دستبند	✓
<p>✓ محافظت کردن бони در боникардан</p>		
<p>☞ <u>ча</u>: این وند که در فارسی ایران به صورت «چه» به کار می‌رود در کلمات زیر به معنی «تصغیر» یا «نسبت» است.</p>		
арробача	گاری کوچک	✓
духтарча	دخترک	✓
зардча	یرقان	✓
халтача	کیسه	✓
<p>☞ <u>чак</u>: معنی این وند که در فارسی ایران به کار نمی‌رود در کلمه زیر فوق «فاعلی» یا «نسبت» است.</p>		
тарсончак	ترسو	✓
<p>☞ <u>чи</u>: کاربرد این وند در تاجیکی بیش از فارسی ایران است و معنی آن در کلمات زیر «فاعلی» یا «شغلی» است.</p>		
инқиобчи	انقلابی	✓

магозинчи	مغازه‌دار	✓
иштирокчи	نماینده	✓
таҳқиқчи	پژوهشگر	✓

☞ до : این پیشوند که در فارسی ایران بکار نمی‌رود در تاجیکی به معنی «بالتر و برتر» است.

домулло	آیت ...	✓
---------	---------	---

☞ гар :

фиребгар	فریبکار	✓
васлгар	وصل کننده	✓
ташхислгар	تشخیص دهنده	✓

☞ гари : این وند در این کلمه «اسم مصدر» ساخته می‌شود.

истодагари	ایستادگی	✓
------------	----------	---

☞ ги : این وند گونه ای از «и» است که پس از کلمه مختوم به واکه «а» («-» در فارسی

ایران) می‌آید. کاربرد آن در تاجیکی بیش از فارسی ایران است و معنی آن در کلمات فوق «نسبت» است.

доналги	دانه ای	✓
уакчоуалги	یکجا	✓
пораги	وصله	✓
никоуаги	نقلی	✓

☞ гоник : معنی این وند که در فارسی ایران به صورت «گانه» به کار می‌رود در کلمات زیر

«نسبت» است .

дугоник	دو قلو	✓
---------	--------	---

☞ гор : این وند که در فارسی ایران به صورت «کار» است در کلمات زیر معنی «فاعلی»

دارد.

талабгор طلبکار ✓

сабабгор مسبب ، باعث ✓

✎ кор : معنی این وند در کلمات زیر «فاعلی» است.

ташаббоскор ابتکاردار ✓

санаткор هنرمند ✓

саноаткор صنعتگر ✓

✎ манд : این وند در این کلمه معنی «دارندگی» دارد.

иззатманд باعزت ✓

✎ нок : معنی این وند در کلمات زیر «دارندگی» است و صفت می‌سازد.

давомнок - дохштнок بادوام ✓

принсипнок خوش قول ✓

✎ ноки : این وند در کلمات زیر قید می‌سازد.

қафоноки پس پس ✓

дарунноки با خود ✓

✎ нги : نگاه کنید به پسوند «анги» .

✎ поно : این وند گونه‌ای از پسوند «бона» است.

даспона دستبند ✓

✎ сер : این پیشوند که در حقیقت باید «شبه وند» نامیده شود همان کلمه «سیر» در مقابل

«گرسنه» است که به معنی «زیاد ، پُر» در تاجیکی کاربرد فراوان دارد و صفت می‌سازد ولی

در فارسی ایران چنین کاربردی را ندارد.

серпул پرپول ✓

сергап پرحرف ✓

серму پرْمو ✓

☞ ВИ : این وند که کاربردش در تاجیکی از فارسی ایران بیشتر است که گونه ای از پسوند «И» است که پس از کلمات مختوم به واکه به کار می‌رود . معنی آن در کلمات زیر «نسبت» است.

ХОТИМАВИ	اختتامیه	✓
ОМАВИ	عمومی	✓

☞ вора : معنی این وند در کلمات زیر «نسبت» است.

хуроквора	خوردنی	✓
ҳафтавора	هفته‌نامه	✓

☞ вор(и) : این وند که کاربردش در تاجیکی بیش از فارسی ایران است در کلمات زیر معنی «نسبت» دارد.

газвор	پارچه	✓
сузишвори	مواد سوختنی	✓

☞ ЯК : این وند که گونه‌ای از پسوند «ак» است و در تاجیکی پس از کلمات مختوم به واکه به کار می‌رود ، در کلمات زیر معنی «تصغیر» دارد.

бачаяк	بچه کوچک	✓
маудояк	خیلی خرد	✓

☞ ёна : این وند که گونه‌ای از پسوند «она» است و پس از کلمه مختوم به واکه می‌آید در کلمات زیر معنی «نسبت» می‌دهد.

шодиёна	مزدگانی	✓
---------	---------	---

☞ йна : این وند گونه‌ای از پسوند «ина» است که در کلمه تاجیکی زیر پس از واکه به کار رفته است . معنی آن در این کلمه «نسبت» است.

ҳафтайна	هفتگی	✓
----------	-------	---

۲-۳. ساخت جمله (نحو)

۲-۳-۱. مواردی از تفاوت‌های نحوی

تفاوت‌های نحوی که بین فارسی ایران و تاجیکی دیده می‌شود غالباً شامل موارد زیر است :

۱. جمله ایران که بیش از یک فعل دارد در تاجیکی غالباً یکی از این افعال به صورت صفت مفعولی

می‌آید ولی در فارسی ایران بیش از یک فعل به راحتی به دنبال یکدیگر قرار می‌گیرند :

رفتیم و او را دیدم.   дидам вайа. рафта

۲. گاهی فعل «بودن» یا «هستن» از جملات تاجیکی حذف می‌شود :

ممکن است که غلاموف فردا بیاید.

мумкин ки ғуломуф фардо ояд.

نزدیک بود کشته شوم.   ғариб кушта мешудам.

شما کی هستید؟   ки шумо?

من هم حمام لازم دارم (برای من هم حمام لازم است).

ман ҳам оббози дар кор.

۳. بعضی از جمله‌ها از نظر کاربرد حرف اضافه در فارسی ایران و تاجیکی متفاوتند :

آن را بر روی پیراهن می‌پوشند.

он ро аз руйи пироҳан мепушанд.

۴. در فارسی ایران نوعی فعل وجود دارد که از یک اسم یا صفت به اضافه جزء فعلی و ضمیرشخصی

پیوسته ساخته می‌شود ، مانند خوشم آمد. در تاجیکی این نوع ساخت کاربرد کمتری دارد :

خوشم آمد.   маро хуш омад.

خوشم نمی‌آید   маро мѝ ул нест.

ملاحظه می‌گردد که در مثال‌های فوق در فارسی ایران ضمیر شخصی پیوسته «-م» آمده ولی

در تاجیکی ضمیر شخصی «маро».

فعل «خوش آمدن» در تاجیکی علاوه بر صورت‌های فوق (خوش آمدن ، معقول بودن) دارای دو

صورت بسیط «» و «» نیز هست که ضمایر شخصی همراه با آنها به صورت آزاد و پیوسته هر دو می-

توانند بیایند :

مف орадам. خوشم می‌آید.

фористам. خوشم آمد.

биё.агар мефорадат اگر خوشت می‌آید ، بیا.

гапаш ба ман нафорид. از حرفش خوشم نیامد.

در جملات اخیر به ضمائر شخصی پیوسته «ат»، «ам» و ضمیر شخصی آزاد «ман»(من)

همراه با حرف اضافه «ба» (به) در تاجیکی توجه کنید.

۵. به طور کلی در تاجیکی تمایل به کاربرد ضمائر شخصی آزاد مفعولی مستقیم (مرا ، تو را ، ...)

بیش از فارسی ایران است . به جملات زیر توجه شود :

уро сариш дард мекунад. او سرش درد می‌کند.

маро яг нафар пурсид. یک نفر از من پرسید.

тӯ маро бадгуи карди. تو بد گویی مرا کردی.

در جمله اولی فاعل در فارسی ایران به صورت «او» و در تاجیکی به صورت «او را» است.

در جمله دوم مفعول به صورت «از من» و در تاجیکی به صورت «مرا» است.

در جمله سوم «مرا» در فارسی ایران مضاف الیه و مفعول و در تاجیکی تنها مفعول است.

۶. در گفتار مؤدبانه برای دوم شخص مفرد در فارسی ایران معمولاً فاعل و فعل جمع آورده می‌شود

ولی در تاجیکی غالباً فاعل جمع و فعل مفرد در این بافت بکار می‌رود :

шума ки ра дар آنجا دیدید؟ شما کی را در آنجا دیدید؟

۷. گاهی بین تاجیکی و فارسی ایران تفاوت در وجوه فعل دیده می‌شود :

кариб кушта мешудам. نزدیک بود کشته شوم.

умидаст ки меояд. امید است که بیاید.

۸. گاهی در تاجیکی وند نفی به صورت قید نفی در آغاز جمله قرار می‌گیرد:

не ҳамаи мардум медонанд. همه مردم نمی‌دانند.

неҳамаи и гарҳо навишта мешавад. همه حرف‌ها نوشته نمی‌شود.

۹. گاهی در تاجیکی کسره اضافه حذف شده و ساخت جمله دگرگون می‌گردد:

به دست آوردن صلح آسان نیست. сулҳ осон нест ба даст овардан.

۱۰. افعال شبه معین «خواستن ، توانستن» و جز آن در فارسی ایران قبل از فعل اصلی قرار می‌گیرند و در تاجیکی معمولاً بعد از فعل اصلی :

ما نمی‌خواهیم سخت بگیریم. мо сахт гирифтан намехоҳем

من نمی‌توانم بروم. ман рафтаи наметавонам.

ملاحظه می‌گردد فعل اصلی (سخت گرفتن ، رفتن) در تاجیکی به صورت مصدر و قبل از شبه

معین «خواستن و توانستن» آمده است.

۱۱. بعضی از حروف اضافه مانند барин (چون ، مانند ، مثل) ، ккоти (با) ، ба (به) ، дар (در)

در تاجیکی پس از اسم قرار می‌گیرند ، در صورتی که در فارسی ایران حروف اضافه (بجز «را» و کسره اضافه) همیشه قبل از اسم می‌آیند :

با او رفتم. вай коти рафтам.

۱۲. فعل معین «خواستن» همراه با افعال مشتق در فارسی ایران معمولاً بین وند اشتقاقی و جزء فعلی

می‌آید (در خواهم آورد) ولی در تاجیکی قبل از وند اشتقاقی قرار می‌گیرند.

۱۳. در تاجیکی کاربرد «هم» به عنوان ربط و محل آن در جمله گاهی با فارسی ایران متفاوت است.

نیازسنجی مبدل

با توجه به مقایسه دو زبان فارسی و تاجیکی در فصل قبل و مراجعه زیاد به سایت‌های و کتب تاجیکی در این فصل مشکلات پیاده‌سازی نرم‌افزار و راه‌حلی برای حل مشکلات ان شاء الله... ارائه خواهیم داد.

با بررسی زبان تاجیکی و مقایسه آن با زبان فارسی می‌توان مشکلات تبدیل زبان را به سه دسته تقسیم کرد.

یک دسته مربوط به مشکلاتی می‌شود توسط پایگاه‌داده حل می‌شوند. این مشکلات بیشتر به علت نوشته نشدن واژه‌های کوتاه در زبان فارسی، عدم تقابل یک به یک بین واژه‌ها و همخوان‌ها، عدم استعمال یک به یک لغات دو زبان و غیره می‌توان نام برد.

دسته دوم از مشکلات را می‌توان با استفاده از قوانین دو زبان حل کرد. بعضی از این قوانین برای کم کردن حجم پایگاه‌داده و بعضی دیگر مربوط به تفاوت قواعد نحوی می‌شود که به صورت ثابت در دو زبان وجود دارد و با یک قانون ساده می‌توان آن را حل کرد.

دسته آخر مشکلات که حل آن به مراتب سخت‌تر از دو مرتبه دیگر است مربوط به حوزه هوش مصنوعی می‌شود که باید با استفاده از راه‌حل‌های آماری مبتنی بر پیکره آن‌ها را حل کرد. حال در زیر مشکلاتی که مربوط به هر دسته می‌شود را ان شاء الله بیشتر توضیح خواهیم داد.

۳-۱. با استفاده از پایگاه‌داده

۳-۱-۱. مشکل نوشته نشدن واژه در رسم الخط فارسی

یکی از بزرگترین تفاوتی که باعث استفاده از پایگاه‌داده در نرم‌افزار شده نوشته نشدن واژه‌های کوتاه در رسم الخط فارسی و نوشته شدن آن در رسم الخط سیلیریک است.

• فلز   фулуз

• هفته   ҳафта

• دقیقا   Дақиқан

همانطور که در مثال بالا دیده می‌شود واژه‌های کوتاه (и، а، у) در کلمات تاجیکی نوشته شده

ولی این واکه‌ها در کلمات فارسی دیده نمی‌شود. این مشکل بیشتر در تبدیل فارسی به تاجیکی دیده می‌شود.

۳-۱-۲. نداشتن تقابل یک به یک در بعضی از حروف

اکثر همخوان‌های تاجیکی و فارسی دارای تقابل یک به یک با هم دارند مانند (б : б)، (д : д) و ... ولی در بعضی از همخوان‌ها و اکثر واکه‌ها یک تقابل چند به چند است مثلاً واکه и در مقابل چهار واکه «-»، «-ُ»، «-» و «-ی» بکار می‌رود.

•	«-»	:	بَنا	а	бино
•	«-ُ»	:	شُعار		шиор
•	«-»	:	پَسر		писар
•	«-ی»	:	قَیْمَت		ќимат

یا مثلاً برای واکه «3» در تاجیکی ۴ واکه «ز»، «ظ»، «ض» و «ذ» به کار می‌رود.

۳-۱-۳. وجود خوشه‌های همخوانی در تاجیکی

تاجیک‌ها خوشه‌های همخوانی را به راحتی تلفظ کرده در صورتی که ایرانیان معمولاً بین یا قبل آن‌ها واکه ایران را تلفظ می‌کنند مانند :

•	اشکاف	шкаф
---	-------	------

یا گاهی اوقات دو واکه «y» یا «и» از میان دو همخوان در کلمه تاجیکی حذف می‌کنند .

لذا این مشکل خود دلیلی برای استفاده از پایگاه‌داده در نرم افزار است.

۳-۱-۴. نوشتن بر اساس تلفظ در زبان تاجیکی

در تاجیکی کلمات بر اساس تلفظ نوشته می‌شوند لذا حروف ناخوانا در تاجیکی نوشته نمی‌شود و همچنین حروف مشدد دو بار تر کیب می‌شود ، کلماتی که مرکب هستند سر هم نوشته می‌شوند به

عنوان نمونه به مثال‌های زیر را در نظر بگیرید :

- رحمت الله   Рҗ матулло
- خواند   хонд

این مشکل نیز توسط پایگاه داده حل می‌شود.

۳-۱-۵. تفاوت در واژه‌های زبان تاجیکی و فارسی

در مقایسه واژه‌های زبان فارسی و تاجیکی چهار حالت را می‌توان در نظر گرفت :

حالت اول :

دو واژه در دو زبان به طور کاملاً یکسان تلفظ می‌شوند . مانند :

- ابر   абр

حالت دوم :

دو واژه با هم تفاوت آوایی دارند. مانند :

- بهتر   бихтар

حالت سوم :

یک واژه در مخصوص یک گویش می‌باشد و در گویش دیگری به کار نمی‌رود.

- عمو   тағо

- انگشت   چیلیک

حالت چهارم :

یک واژه در یک گویش با یک مفهوم و در گویش دیگر با مفهوم دیگری به کار می‌رود.

مثلاً واژه «دعوت» در فارسی به مفهوم «تکلیف» در تاجیکی استعمال می‌شود.

حالت‌های اول و دوم شامل حالت‌های قبلی می‌شوند. حالت سوم و چهارم را می‌توان با پایگاه

داده حل کرد ولی این دو حالت نکات ریز دیگری دارند که باید آنها در نظر گرفت. مثلاً هنگام عوض

کردن کلمات به آخر آنها توجه شود که اگر نقش نمایی یا حروف جمعی و یا ... بخواهد به آن اضافه

شود ممکن است حرفی باید اضافه یا کم شود.

۲-۳. با استفاده از قوانین

هر زبانی معمولاً می‌توان خاصیتی را از آن استخراج کرد. این دو گویش نیز از قواعدی خاصی معمولاً پیروی می‌کنند که اکثر آن قواعد مشابه هستند ولی بعضی از قواعد هم مخصوص خود گویش یا بیشتر در آن گویش بکار می‌رود. حال می‌توان با استفاده از این قوانین بعضی از مشکلات تبدیل را حل کرد. اگر نگاه اجمالی به قواعد نگاه کنیم می‌بینیم که بعضی از قواعد را می‌توان برای کاهش حجم اطلاعات پایگاه داده بکار برد به این صورت که با اعمال این قواعد به کلمه ای رسیده و سپس آن کلمه را از پایگاه داده استخراج کرده و سپس قواعد را بر کلمه اخراج شده اعمال می‌کنیم تا به کلمه اصلی برسیم. همچنین قواعدی هم وجود دارد که با صرف چند قانون (نه راه حل هوشمند) می‌توان آن مشکل را حل کرد. در زیر ما مشکلاتی که توسط قوانین حل شده (چه با استفاده از پایگاه داده یا غیر آن) در زیر می‌آوریم.

۱-۲-۳. قواعد مربوط به اسم

در دو گویش ایرانی و تاجیکی معمولاً ۶ کلمه به اسم می‌چسبند که عبارتند از: نشانه جمع، نشانه نکره، ضمائر شخصی پیوسته، ضمائر شخصی متصل، افعال پیوستی و حرف اضافه «po». این کلمات معنی کلمه را تغییر نمی‌دهند. باید در نظر داشته باشیم که کلمه «po» فقط در گویش تاجیکی به اسم می‌چسبند.

۱-۱-۲-۳. نشانه جمع

در تاجیکی نیز مانند ایرانی نشانه‌های جمع «ان»، «ها» فارسی و «ات»، «ون» عربی بکار می‌رود (البته در فارسی نشانه جمع «ین» نیز بکار می‌رود). البته باید در نظر داشت که با توجه به اینکه

آخر اسم واکه باشد یا غیر آن حروفی چه در ایرانی یا در تاجیکی ممکن است اضافه شود. برای مثال

برای چند نمونه زیر که با کلمه «ان» جمع بسته شده است توجه کنید:

мардон مردان ✓

абрувон ابرون ✓

парийон پریان ✓

рафтагон رفتگان ✓

бошандагон اهالی ✓

عوض شدن کلمه و اضافه شدن Г

همانطو رکه در بالا می‌بینید اگر آخر کلمه همخوان بوده ، نشانه جمع «ان» در ایرانی و تاجیکی بدون اضافه کردن حرفی به کلمه ، به آخرش اضافه می‌شوند. اگر آخر کلمه واکه «و» میباشد می‌بینیم که همخوان «B» و اگر واکه «ی» باشد همخوان «Й» در تاجیکی به کلمه اضافه می‌شود. همچنین در فارسی اگر آخر کلمه «ه» چسبان (مانند رفته) باشد (نه حرف «ه» مانند ماه) ، «ه» از آخر کلمه حذف می‌شود و جای آن همخوان «گ» قرار می‌گیرد در صورتی که در فقط حرف «Г» اضافه می‌شود. همچنین نکته مهمی که قبلا اشاره کردم (در قسمت انواع واژه ها) می‌بینیم که اهالی در تاجیکی به صورتی تلفظ می‌شود که آخر آن مانند «ه» در فارسی می‌باشد لذا حرف میانجی «Г» به آخر آن اضافه شده است. برای گونه های دیگر نشانه جمع نیز می‌توان چنین قوانینی را در نظر گرفت. چند نکته در نشانه جمع وجود دارد که مربوط به قواعد کم کردن حجم اطلاعات پایگاه داده نمی‌شود و ان شاء ... بعدا در مورد آن بحث خواهیم کرد.

۳-۲-۱-۲. نشانه نکره

در فارسی ایران برای نشانه نکره از واژه‌بست «ی» و در تاجیکی از واژه‌بست «e» و گاهی اوقات نیز از واژه بست «и» استفاده می‌کنند. این واژه بست در دو گوش همیشه بعد از نشانه‌های جمع قرار می‌گیرند لذا در نرم افزار مورد نظر باید توجه داشت که همیشه ابتدا ببینیم که آخر کلمات نشانه نکره

ту / т̄у	تو
вай / он / у	او
мо / мойон / мохо / мохон	ما(ها)
шумо / шумойон / шумохо / шумохон	شما(ها)
онхо / вайхо / ешон	آن‌ها، ایشان

همانطور که می‌بینید برای هر ضمیر در گویش ایرانی چند گونه ضمیر وجود دارد که باید تبدیل دو زبان به هم این موضوع را در نظر بگیریم.

همچنین برای این نرم افزار باید دو نکته زیر را در نظر بگیریم :

- ضمیر سوم شخص مفرد **вай** در تاجیکی کاربرد فراوان دارد ولی در فارسی ایران تنها کاربرد ادبی دارد.
- در تاجیکی «у» برای جاندار و بی جان هر دو بکار می‌رود ولی در فارسی معیار ایران معمولاً «او» برای جاندار و «آن» برای بی‌جان است:

✓ من آن را به او خوراندیم   ман у ро ба у хуронидам

۳-۲-۱-۲-۳. ضمایر شخصی پیوسته

ضمایر شخصی پیوسته در فارسی ایرانی و تاجیکی به صورت‌های زیرند :

در زیر ضمایر پیوسته بعد از کلمه مختوم به واکه می‌آید :

فارسی تاجیکی	فارسی ایران	
падарам	پدرم	✓
падарат	پدرت	✓
падараш	پدرش	✓
падар(а)мон	پدرمان	✓
падар(а)тон	پدرتان	✓

✓ پدرشان   падар(а)шон

همانطور که مثال‌های بالا می‌بینیم در سه صیغه پایانی ممکن است واکه «a» حذف شود. همچنین این نکته را باید در نظر داشته باشیم که در تاجیکی واکه «a» در آغاز ضمائر فوق

گاهی به «e» تبدیل می‌گردد :

✓ سرت   сарет

برای کلمات مختوم به واکه («ه»، «و»، «ی»، «ا») به صورت‌های زیر می‌آید :

✓ خانه‌ام   хона(а)м

✓ خانه‌ات   хона(а)т

✓ خانه‌اش   хона(а)ш

✓ خانه‌مان   хонамон

✓ خانه‌تان   хонатон

✓ خانه‌شان   хонашон

همانطور که در مثال‌های بالا می‌بینید واکه «a» در سه صیغه اول اختیاری و در سه صیغه دوم اختیاری می‌باشد.

۳-۲-۱-۳. ضمیر اشاره

ضمایر اشاره در دو گویش ایرانی و تاجیکی به صورت زیر بکار می‌روند :

✓ آن   ваї / у / он

✓ این   ин

✓ آنها   ваї(х)о / он(х)о

✓ اینها   ин(х) о

همانطور که می‌بینید برای سه نوع از این ضمائر دارای گونه‌های متفاوت است که باید آن‌ها را

در نظر بگیریم. البته بیشتر مشکل در تبدیل فارسی به تاجیکی است.

۳-۲-۱-۳-۴. ضمیر اشاره تاکیدی

ХАМИН	همین	✓
ХАМОН	همان	✓

دو گونه ضمیر اشاره تاکیدی را در بالا می‌بینیم. باید توجه داشت که در تاجیکی «همین» و «همان» غالباً به جای «آن» و «این» به کار می‌روند. این نکته به درصد اهمیت دقت در مبدل می‌تواند لحاظ شود.

۳-۲-۱-۳-۵. ضمیر مبهم

در این ضمیر سه گونه‌ی «که»، «کی»، «چه کسی» برای فارسی ایرانی وجود دارد در صورتی که فقط یک گونه «ки» برای فارسی تاجیکی موجود می‌باشد.

۳-۲-۱-۴. افعال پی بستی

این افعال مانند شناسه‌های فعلی‌اند که تنها در سوم شخص مفرد (-ست) با آنها تفاوت دارند.

افعال فوق همراه با دو کلمه مختوم به همخوان و واکه در زیر نشان داده می‌شوند:

همراه با کلمه مختوم به همخوان:

НОҒЗА <u>М</u>	خوب <u>م</u>	☞
НОҒЗА <u>И</u>	خوب <u>ی</u>	☞
НОҒЗА <u>АСТ</u>	خوب <u>ست</u>	☞
НОҒЗА <u>ЕМ</u>	خوب <u>یم</u>	☞
НОҒЗА <u>ЕД</u>	خوب <u>ید</u>	☞
НОҒЗА <u>Н(Д)</u>	خوب <u>ند</u>	☞

همراه با کلمه مختوم به واکه :

бобо(а)м	بابام	☞
бобои	بابایی	☞
бобо(а)ст	باباست	☞
бобоем	باباییم	☞
бобоед	باباید	☞
бобо(а)н(д)	انباباند	☞

باید این نکات را در نظر داشته باشیم :

- بعضی از حروف در گویش تاجیکی ممکن است که باید در تبدیل تاجیکی به ایرانی آنها را در نظر داشته باشیم.
- افعال پی‌بستی بعد از نشانه‌های جمع ، واژه‌بست «ی» و ضمیرهای پیوسته شخصی در اسم می‌آیند.
- افعال پی‌بستی معمولاً پس از برخی از واکه‌ها (معمولاً واکه «и») همراه با واکه «й» می‌آید :

рафтагиуам	رفته‌ام	✓
------------	---------	---

- گونه‌های «است» در تاجیکی به صورت‌های زیرند :

нағза(ст)	خوب است	: а(ст)	☞
гушнааст	گرسنه است	: аст	☞
гушнас(т)	گرسنه است	: ст	☞
риалїа(ст)	واقعی است	: йааст	☞

چنانکه ملاحظه می‌گردد a(ст) پس از کلمه مختوم به همخوان ظاهر می‌شود و بقیه گونه‌ها پس

از واکه.

منفی «است» در فارسی ایران به صورت «نیست» و در تاجیکی به صورت «нест» است.

- فعل «هستن» هم در فارسی ایران و هم در تاجیکی به طریق دیگری (علاوه بر شناسه های فعلی) نیز کوتاه می‌شود، به این صورت که جزء آوایی «هَ» (ха) از آغاز آن حذف می‌شود:

КИСТАМ	که هستم ، کیستم	✓
КИСТЕМ	که هستیم ، کیستیم	✓
КИСТ	که هست ، کیست	✓

۳-۲-۱-۵. صفت

در دو گویش فارسی ایرانی و تاجیکی پنج گونه صفت وجود دارند که عبارتند از: صفت قاموسی ، صفت اشاره ، صفت اشاره تاکیدی ، صفت مبهم و صفت اشاره. صفت قاموسی نیز شامل سه گونه صفت ساده ، برتر و عالی است.

نکاتی که باید در نرم‌افزار در نظر گرفت عبارتند از:

- جای صفت معمولا بعد اسم می‌آید ولی گاهی قبل از اسم نیز قرار می‌گیرد. کاربرد صفت قبل از اسم در تاجیکی بیشتر از فارسی ایران است:

✓ پدر خدا بیامرز من   раҳмати падарам

- صفت برتر از صفت ساده به اضافه «تر» «тар» ساخته می‌شود:

✓ بزرگتر   калонтар

- گاهی در تاجیکی برای ساختن صفت برتر به جای پسوند «тар» تنها از قید «аз хама» استفاده می‌شود:

✓ از همه مهمتر   аз хама муҳим

- در فارسی ایران صفت عالی از صفت ساده به اضافه پسوند «ترین» ساخته می‌شود ولی این ترکیب گویا در تاجیکی به کار نمی‌رود.

✓ بزرگترین برادرم به سفر رفته است

акаӯ калонам ба сафар

рафтаст

۳-۲-۱-۶. عدد

اعداد در فارسی ایرانی و تاجیکی دارای سه گونه عدد اصلی، عدد ترتیبی و عدد کسری می‌باشد.

در زیر نکاتی که مربوط به نرم افزار برای عدد می‌باشد را یادآوری می‌کنیم.

عدد ترتیبی از عدد اصلی به اضافه پسوندهای تصریفی «م» «م» «م» و «م» «مین» «مین» ساخته

می‌شود

панҷум

✓ پنجم

панҷумин

✓ پنجمین

• پسوند «م» در تاجیکی به صورت «уми» نیز به کار می‌رود. در ضمن در مثال زیر می‌بینیم

که عدد ترتیبی در گویش تاجیکی بعد از اسم و در گویش فارسی قبل از اسم می‌آید:

китоби панҷуми

✓ پنجمین کتاب

• وندهای عدد ترتیبی وقتی با اعداد اصلی که مختوم به واکنند همراه می‌شوند همخوان میانجی

«و» یا «И» به صورت مشدد به آغاز آنها اضافه می‌شود:

дуййум

✓ دوّم

сиййумин

✓ سوّمین

• عدد «اولین» (аввалин) تنها عدد ترتیبی است که با پسوند «ین» (ин) ساخته شده است.

• عدد کسری در فارسی ایران معمولا از عدد کوچکتر به اضافه عدد بزرگتر همراه با پسوند «م»

ساخته می‌شود ولی در تاجیکی غالبا عدد بزرگتر قبل از عدد کوچکتر می‌آید.

ҷор як

✓ یک چهارم

۳-۲-۱-۷. قید

در فارسی تاجیکی نوعی قید بکار می‌رود که در فارسی ایرانی فاقد این قید می‌باشد. ترکیب و مثالی از آن را در زیر مشاهده می‌کنیم :

• فارسی تاجیکی : واکه آغازی صفت + همخوان «П» + صفت

• فارسی ایران : «خیلی» یا «تکرارصفت» + صفت

✓ خیلی سیاه (سیاه سیاه)   СИП СИЁХ

۳-۲-۱-۸. حرف اضافه ро

در فارسی حرف اضافه «ро» به آخر کلمه ماقبل خود می‌چسبد در صورتی که در فارسی ایرانی اینطور نیست :

✓ من سیب را به او خوراندیم   ман себро ба у хуронидам

۳-۲-۲. قواعد مربوط به فعل

در دو گویش فارسی ایرانی و تاجیکی معمولاً فعل از بن ماضی و مضارع تشکیل شده است که معمولاً می‌توان با برداشتن پیشوندها یا پسوندها از فعل‌ها و بعضی از اسم‌ها به این دو بن رسید و بعد از تبدیل این بن به کلمه معادل در پایگاه‌داده آن پیشوندها و پسوندها را به آن کلمه چسبانید. در ضمن این پیشوندها و پسوندها ممکن است نوعی معنا یا زمان یا ... را برای فعل بیاورند که کلمه معادل آن در گویش مقابل دارای ترکیب دیگری باشد. در زیر نکاتی را که برای این مبدل مفید است اشاره می‌کنیم ان شاء الله ... :

۳-۲-۱. وندهای تصریفی

وندهای تصریفی شامل وند وجه ، وند نمود نمود ، وند نفی و شناسه‌های فعلی‌اند.

۳-۲-۱-۱. وند وجه

وند وجه که با فعل امر و حال التزامی به کار می‌رود در فارسی معیار ایران غالباً به صورت «بِ» (بجوی) و گاهی به صورت «بِی» (بیا) با «بُ» (برو) تقریباً در همه افعال مشتق (پیشوندی) و بعضی از افعال مرکب می‌تواند حذف شود مانند درآور ، فرو رو ، رنگ کن ، پاک کنم، ... .
در فارسی ایران پیشوند وجه معمولاً در افعال مرکبی که با فعل « کردن » ساخته می‌شود حذف می‌شود.

این وند در تاجیکی معمولاً به صورت би (бибоз) و گاهی به صورت бу (бубур) تلفظ می‌شود و نه‌تنها در همه افعال مشتق و مرکب می‌تواند حذف شود بلکه غالباً در افعال ساده نیز حذف می‌گردد.

افعال ساده :

<u>فارسی تاجیکی</u>	<u>فارسی ایران</u>	
шин	بنشین	✓
омуэанд	بیاموزند	✓

افعال پیشوندی :

ф(y)пу равад	فرو رود	✓
--------------	---------	---

افعال مرکب :

гап эананд	حرف بزنند	✓
------------	-----------	---

✓ گریه کن   гирия кун

«би» که معمولاً جایش بین جزء غیرفعلی و فعلی است در بعضی از افعال مشتق تاجیکی گاهی در آغاز فعل قرار می‌گیرید :

✓ بالا بیا ، بیرون بیا   (би)баро

✓ بالا بیاور ، بیرون بیاور   (би)барор

یادآوری می‌گردد که معادل دو فعل تاجیکی «برآمدن» و «برآوردن» در فارسی ایران «بالا آمدن»، «بالا آوردن»، «بیرون آمدن» و «بیرون آوردن» است. برای حل این مشکل که چه نوع واژه‌ای برای تبدیل فارسی به تاجیکی برای وند وجه استفاده می‌کنیم ، می‌توانیم از فیلدی در کنار هر بن مضارع کمک بگیریم.

۳-۲-۱-۲. وند نمود

این وند معمولاً با فعل استمراری (حال و گذشته) به کار می‌رود در فارسی معیار ایران به صورت «می‌روم» و در تاجیکی غالباً به صورت «ме» (меравам) و گاهی به صورت «ми» و در بعضی از لهجه‌های آن به صورت «му» (мугум) هم بکار می‌رود. وند فوق در افعال مشتق (پیشوندی) و مرکب ، هم فارسی ایران و هم در تاجیکی ، معمولاً بین جزء غیرفعلی و فعلی قرار می‌گیرد ولی در بعضی از افعال مشتق تاجیکی مانند «برآمدن ، برآوردن ، برداشتن ، درآمدن ، درآوردن» غالباً در آغاز فعل می‌آید:

فارسی ایران   فارسی تاجیکی

✓ بر می‌آید   мебароїад

✓ حرف می‌زنند   гапмеэананд

در بعضی از لهجه‌های تاجیکی دو وند وجه و نمود گاهی باهم بکار می‌روند مانند :

✓ می‌آید   мебийод

از طرفی گاهی در تاجیکی فعل استمراری بدون وند نمود می‌آید :

санҷам ✓ می‌سنجم

надонам ✓ نمی‌دانم

وند فوق (me) در بعضی از انواع فعل التزامی نیز در تاجیکی دیده می‌شود.

باید در نظر بگیریم که وند نمود معمولاً بعد از وند وجه یا نفی می‌آید و در تاجیکی به فعل بعد

خود می‌چسبد لذا یک دلیل توجه به آن همین نکته می‌باشد.

۳-۲-۱-۲-۳. وند نفی

این وند در فارسی معیار ایران سه گونه به صورت‌های «نَ» (نَرو) ، «نِ» (نِمی‌رفت) و «مَ» (مَرو)

دارد. این وند در تاجیکی معمولاً به صورت «на» است ولی در امر گاهی به صورت «ма» نیز بکار می‌-

رود :

ғам махур ✓ غم مخور

جای وند فوق در تاجیکی مانند فارسی معیار ایران در افعال ساده در آغاز فعل است که به جای

وند وجه می‌نشیند و در افعال پیشوندی و مرکب معمولاً بین دو جزء فعلی و غیرفعلی (قبل از وند

نمود) قرار می‌گیرد :

افعال ساده :

нарфт ✓ نرفت

намеравад ✓ نمی‌رود

افعال پیشوندی و مرکب :

вонахур ✓ ملاقات نکن

барнамегардад ✓ برنمی‌گردد

ولی در بعضی از افعال مشتق تاجیکی مانند « برآمدن ، برآوردن ، برداشتن ، درآمدن ، درآمدن ، درآوردن » وند نفی غالبا در آغاز فعل قرار می‌گیرد :

набарояд ✓ برنیاید

намебарояд ✓ برنمی‌آید

قبلا گفته شد که وند نفی در فارسی ایران و تاجیکی به جای وند وجه می‌نشیند ولی در تاجیکی

گاهی این دو وند (نفی و وجه) باهم به کار می‌روند :

набиё ✓ نیا

набист → набес(т) ✓ نایست

البته باید گفت که افعال فوق در تاجیکی به صورت‌های زیر نیز به کار می‌روند :

наё ✓ نیا

наист ✓ نایست

۳-۲-۲-۱-۴. شناسه‌های فعلی

شناسه‌های فعلی که بیانگر شخص در فعل هستند در فارسی معیار ایران و تاجیکی به صورت-

های زیرند :

فارسی تاجیکی	فارسی ایران	
(a)м	مَ	اول شخص مفرد :
и / ӣ	ی	دوم شخص مفرد :
(a) д / ډ	دَ / ډ	سوم شخص مفرد :
им / ем / ум	یم	اول شخص جمع :

دوم شخص جمع : ید   ид / ед / ин / ен / ун

سوم شخص جمع : -ند   ан(д) / н(д)

در زیر برای هر یک از انواع شناسه‌های فعلی در تاجیکی یک مثال آورده می‌شود. لازم است ذکر شود که گونه‌های هر شناسه در تاجیکی نسبت به هم در حالت گونه آزادند، به این معنی که می‌توانند به جای یکدیگر به کار روند. از طرفی بجز آنچه در تاجیکی ادبی وجود دارد، بقیه شناساها مخصوص لهجه‌ها و زبان محاوره تاجیکی‌اند.

ам ✓	می خواهم	ам
м ✓	می خواهم	мехом
и ✓	می خواهی	мехи
ӣ ✓	می خواهی	мехоӣ
ад ✓	می خواهد	мехад
д ✓	می خواهد	меход
✎ ✓	خواست	хост-✎
им ✓	می خواهیم	мехим
ем ✓	می خواهیم	мехем
ум ✓	می خواهیم	мехоум
ид ✓	می خواهید	мехид
ед ✓	می خواهید	мехед
ин ✓	می خواهید	мехин
ен ✓	می خواهید	мехен

۳-۲-۲-۳. صفت مفعولی (اسم مفعول)

صفت مفعولی در فارسی ایران از بن ماضی به اضافه پسوند «ه» ساخته می‌شود (نوشته) و با حذف این پسوند صفت مفعولی مرخم بدست می‌آید.

در تاجیکی صفت مفعولی دارای انواع زیر است :

الف - صفت مفعولی = بن ماضی + پسوند a

این نوع صفت در موارد زیر بکار می‌رود :

۳. در ساخت بعضی از افعال ، مانند : рафтабудааст ، рафтабуд ، рафтааст

۴. در جملات مرکب گاهی جانشین فعل می‌شود :

✓ شاقول یک گرگی را دیده است ، که یک گوسفند را کشته ، در حال خوردن بوده

است.

шоқул як гурге ро дидааст ، ки як гусфанд ро кафонда ،

хурда истода будааст.

баргард.геэ рафта ✓ تند برو ، بیا .

ب - صفت مفعولی = بن ماضی + پسوند аги

این صفت مفعولی در موارد زیر بکار می‌رود :

۱. در ساخت بعضی از افعال مانند рафтагистам ، рафтагиям

۲. به صورت توصیف کننده اسم و جایش قبل یا بعد از موصوف است :

мактуби навихштаги ✓ نامه نوشته شده

۳. به جای فعل در بند (جمله) موصولی می‌نشیند و زمان آن مربوط به گذشته است :

✓ کتابی که من خواندم ، اینجاست . инҷост.، китоби хондаги

۴. گاهی به جای مصدر به کار می‌رود :

✓ بار اول رفتیمان در خانه نبود бора аввали рафтагимон дар хона набуд

ج - صفت مفعولی = **وند نمود + بن ماضی + پسوند اگی**

این نوع صفت مفعولی در موارد زیر بکار می‌رود :

۱. در ساخت بعضی از افعال مانند мерафтагистам

۲. به جای فعل در بند موصولی می‌نشینند و زمان آن مربوط به حال است :

✓ دختری که در اینجا کار می‌کند ، منشی رئیس دانشگاه است .

котибай раиси ، духтари дар инчо кор мекардаги

донишгоҳаст.

۳. با کلمات دیگر ترکیب می‌شود و صفت مرکب می‌سازد.

✓ مردم به حرف او ناپاور شدند.

мардум ба сухани у боварнамекардаги шуданд.

د - صفت مفعولی = **بن ماضی + پسوند «а» + «истода»**

این صفت مفعولی در ساخت بعضی از افعال به کار می‌رود، مانند :

✓ рафтаистодааст دارد می‌رود

✓ рафтаистодабуд داشت می‌رفت

ه - صفت مفعولی = **بن ماضی + پسوند «а» + «истодаги»**

این نوع صفت مفعولی در موارد زیر بکار می‌رود :

۳. در ساخت بعضی از افعال مانند

✓ شاید دارد می‌رود рафтаистодагист

۴. به جای فعل در بند موصولی می‌نشیند و زمان آن مربوط به گذشته در حال انجام است :

✓ ماشینی که داشت می رفت ، ناگهان از حرکت بازماند.

нога он аз ҳаркат боэмонд. мошини рафтаистодаги

در تاجیکی مانند فارسی ایران صفت مفعولی مرخم به کار می‌رود :

✓ شکل نوشته آن را دیدم   шакли навишти он ро дидам

۳-۲-۴. فعل از نظر زمان ، وجه ، نمود

با مقایسه فعل از نظر زمان ، وجه و نمود در فارسی ایران و تاجیکی ، به چهار دسته می‌رسیم :

۱. فعل هایی که در تاجیکی و ایرانی ساختاری کاملا یکسانی دارند که عبارتند از : آینده ، حال

ساده (استمراری) ، حال التزامی ، امر ، گذشته ساده ، گذشته استمراری ، گذشته نقلی

استمراری ، گذشته دور نقلی (ماضی ابعده) ، گذشته التزامی

۲. فعل هایی که ساختارشان در فارسی ایرانی وجود ندارد. اینها عبارتند از : حال التزامی احتمالی

، حال در حال انجام احتمالی ، گذشته نقلی احتمالی ، گذشته در حال انجام نقلی ،

گذشته التزامی در زمان حال ، (گذشته یا حال) التزامیدر حال انجام

۳. فعل هایی که علاوه بر ساختار ایرانی ، ساختارهای دیگری نیز در تاجیکی وجود دارد. این فعل

ها عبارتند از : گذشته نقلی ، گذشته دور

۴. فعل هایی که در دو گویش ساختاری کاملا متفاوت دارند : این فعل ها عبارتند از : حال در

حال انجام ، گذشته در حال انجام

حال در زیر ساختار هر یک از فعل های بالا آورده می‌شود . به طور کلی باید توجه به چسبیدن یا

نچسبیدن پسوندها را بیکدیگر داشته باشیم :

۳-۲-۴-۱. آینده

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساختی یکسان دارد :

آینده = حال ساده «خواستن» + مصدر مرخم فعل

✓ خواهیم رفت   x⊗ емрафт

۳-۲-۲-۴-۲. حال ساده (استمراری)

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت واحدی دارد :

حال ساده (استمراری) = وند نمود + بن مضارع + شناسه فعلی

✓ می رویم   меравем

۳-۲-۲-۴-۳. حال التزامی

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی طبق فرمول زیر ساخته می‌شود . لازم است ذکر شود که

وند وجه در تاجیکی غالباً حذف می‌گردد (نگاه کنید به وند وجه) :

حال التزامی = (وند وجه) + بن مضارع + شناسه فعلی

✓ برویم   биравем

۳-۲-۲-۴-۴. حال التزامی احتمالی

این نوع فعل که با مفهوم «شک» همراه است در تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود :

حال التزامی احتمالی = گونه ای از صفت مفعولی فعل (گونه ج) + کوتاه شده «хастан»

✓ شاید بروم   мерафтагистам

✓ شاید برود   мерафтагист

فارسی ایران این نوع ساخت فعل را ندارد و مفهوم آن را چنانکه در بالا آمده به کمک فعل «حال

التزامی» به اضافه یکی از قیود شک مانند «شاید» و جز آن بیان می‌کند. لذا اگر قبل از فعل حال

التزامی یکی از قیود شک آمده باید آن را در تاجیکی تبدیل به این نوع فعل بکنیم.

۳-۲-۲-۴-۵. حال در حال انجام

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت کاملاً متفاوت دارد :

فرمول فارسی ایران = حال ساده «داشتن» + حال استمراری فعل

فرمول فارسی تاجیکی = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه د) + فعل پی‌بستی

рафта истодаам   دارم می‌روم   ✓

بین اجزاء این فعل در فارسی ایران می‌توان عناصری (مفعول ، قید ، متمم فعل و جزء آن) را

قرار داد ولی در تاجیکی این امکان وجود ندارد :

авқот кардаистодаам   دارم غذا می‌خورم   ✓

گونه دیگر این نوع حال شنیده شده یا در بعضی از لهجه‌های تاجیکی بکار می‌رود.

۳-۲-۴-۶. حال در حال انجام احتمالی

این نوع فعل که با مفهوم شک همراه است در فارسی تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود :

حال در حال انجام احتمالی = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه ه) + کوتاه شده «ҳостан»

فارسی ایران این نوع فعل را ندارد و مفهوم آن به کمک فعل « حال در حال انجام حال» به

اضافه یکی از قیود شک مانند «شاید» و جز آن بیان می‌شود.

рафта истодагистам   شاید دارم می‌روم   ✓

۳-۲-۴-۷. امر

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی غالباً به صورت زیر ساخته می‌شود . لازم است توضیح

داده شوند که وند وجه در این فعل مانند حال التزامی در تاجیکی غالباً حذف می‌شود :

امر = (وند وجه) + بن مضارع + شناسه فعلی

✶-хур(бу)   بخور   ✓

✶-рав(би)   برو   ✓

۳-۲-۴-۸. گذشته ساده

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت یکسان دارد :

گذشته ساده = بن ماضی + شناسه فعلی

رفتیم ✓
рафтем

۳-۲-۲-۴. گذشته استمراری

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت واحدی دارد :

گذشته استمراری = وند نمود + بن ماضی + شناسه فعلی

می رفتیم ✓
мерафтем

۳-۲-۲-۱۰. گذشته نقلی

نوعی از گذشته نقلی در فارسی ایران و تاجیکی ساخت یکسان دارد :

گذشته نقلی = صفت مفعولی فعل (گونه الف) + فعل پی‌بستی

رفته است ✓
рачфгааст

در تاجیکی ساخت‌های فعلی دیگری نیز بکار می‌روند که مفهوم گذشته نقلی دارند :

۳. صورت فعل «حال در حال انجام» گاهی مفهوم گذشته نقلی را به اضافه مفهوم

«استمرار» و «تکرار» القاء می‌کند :

بارها رفته‌ام ✓
рафта истодаам

۴. صفت مفعولی همراه با پسوند «аги» (گونه ب) به اضافه فعل پی‌بستی گاهی برای

ساخت گذشته نقلی به کار می‌رود :

رفته‌ام ✓
рафтагиям

گاهی صفت مفعولی اخیر به تنهایی همراه با ضمائر شخصی آزاد مفهوم گذشته نقلی را می‌رساند

:

۱. صورت فعل «گذشته در حال انجام» گاهی مفهوم گذشته دور را به اضافه مفهوم

«استمرار» و «تکرار» می‌رساند :

✓ بارها رفته بودم   рафта истодабудам

۲. گاهی صفت مفعولی با پسوند «аги» این نوع فعل را می‌سازد :

✓ رفته بودم   рафтагибудам

۳-۲-۲-۴-۱۴. گذشته دور نقلی (ماضی ابعده)

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت واحدی دارد :

گذشته دور نقلی = صفت مفعولی فعل + گذشته نقلی «بودن»

✓ رفته بوده است   рафтабудааст

۳-۲-۲-۴-۱۵. گذشته در حال انجام

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساخت کاملا متفاوت دارد :

فرمول فارسی ایران = گذشته ساده «داشتن» + گذشته استمراری فعل

فرمول تاجیکی ایران = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه د) + گذشته ساده «будан»

✓ داشتم می‌رفتم   рафта истодабудам

بین اجزاء این فعل ، مانند «حال در حال انجام» ، در فارسی ایران می‌توان عناصری (مفعول ،

قید ، متمم فعل و جز آن) را قرار داد ولی در تاجیکی این امکان وجود ندارد :

✓ داشتم غذا می‌خوردم   авкот хурда истодабудам

۳-۲-۲-۴-۱۶. گذشته در حال انجام نقلی

این نوع فعل در تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود :

گذشته در حال انجام نقلی = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه د) + گذشته نقلی «بودن»

فارسی ایران این نوع ساخت را ندارد و مفهوم آن را به صورت «در حال + مصدر فعل + گذشته

نقلی فعل بودن» بیان می‌کند.

рафта истодабудаам   در حال رفتن بوده‌ام   ✓

۳-۲-۲-۴-۱۷. گذشته التزامی

این نوع فعل در فارسی ایران و تاجیکی ساختی یکسان دارد :

گذشته التزامی = صفت مفعولی فعل + حال التزامی «بودن»

рафтабошам   رفته باشم   ✓

در تاجیکی گاهی صفت مفعولی همراه با پسوند «аги» برای ساخت این نوع فعل بکار می‌رود :

бояд навиштаги бошам   باید نوشته باشم   ✓

۳-۲-۲-۴-۱۸. گذشته التزامی در زمان حال

این نوع فعل در تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود :

گذشته التزامی در زمان حال = وند نمود + گذشته التزامی فعل

فارسی ایران این نوع ساخت فعل را ندارد و مفهوم آن را به صورت «حال التزامی» بیان می‌کند.

наход вай ба ман эан мешудабошанд   ممکن است او زن من شود   ✓

گاهی صفت مفعولی که در ساخت این نوع فعل در تاجیکی به کار می‌رود ، همراه با پسوند «аги»

« است :

✓ اگر پدرم امروز بیاید من فردا می‌روم.

алар падарам имруэ меомадагибошад ман рагоҳ меравам.

۳-۲-۲-۴-۱۹. (گذشته یا حال) التزامی در حال انجام

این نوع فعل در تاجیکی به صورت زیر ساخته می‌شود و غالباً در محاوره بکار می‌رود :

التزامی در حال انجام = گونه ایران از صفت مفعولی فعل (گونه د) + حال التزامی «будан»

فارسی ایران این نوع ساخت فعل را ندارد و مفهوم آن به صورت «گذشته یا حال استمراری» و یا

«گذشته یا حال در حال انجام» بیان می‌کند.

✓ آنها چه ها (دارند) می‌گویند онҳо чихо гуфта истодабошанд

✓ تو فکر نکن که من (دارم) دروغ می‌گویم

ту фикр накун ки ман дуруғ гуфта истодабошам

۳-۲-۵. پیشوندهای فعلی

فارسی ایران دارای ۸ پیشوند فعلی « باز ، بر ، در ، وا ، وَر ، فرا ، فرو و فرود » است . این وندها

بجز «ور» که معمولاً مخصوص فارسی محاوره ایران است (ورآمدن ، وررفتن) و در تاجیکی گویا کاربرد

ندارد و «فرود» که با «فرو» یکسان است ، بقیه در تاجیکی به کار می‌روند :

☞ боз : باز یافتن ، بازماندن

☞ бар : برخوردن ، برداشتن ، برگردانیدن ، برآمدن . این وند در تاجیکی گاهی به صورت

«бур» تلفظ می‌شود.

☞ дар : درآوردن ، درآمدن ، دریافتن . این وند در تاجیکی معمولاً به معنی «درون» و در

فارسی به معنی «بیرون» است.

☞ во : واخوردن . این کلمه در تاجیکی به معنی «ملاقات کردن» است و اسم مصدر آن «وا-

خوری» در تاجیکی کاربرد زیاد دارد. این فعل با معنی در فارسی ایران به کار نمی‌رود.

☞ фаро : فرا رسیدن

☞ фору : فروآمدن ، فروآوردن ، فروافتادن ، فروانداختن . این وند در تاجیکی گاهی به صورت

«фур» و گاهی به صورت «фар» تلفظ می‌شود.

باید در نظر داشت که برای تبدیل کلمات از فارسی ایرانی به فارسی تاجیکی بعضی از فعل‌ها که دارای پیشوندهای بالا می‌باشند در تاجیکی ممکن است این فعل به پیش‌وندها بچسبد. لذا با رسیدن به این پیشوندها، باید در نرم افزار آن را جایی ذخیره کرد و سپس با رسیدن به فعل مورد نظر این دو تا را کنار یکدیگر قرار داده و فعل را از پایگاه داده بیرون می‌کشیم.

۳-۳. با استفاده از راه حل های هوشمند

برای مبدل ایرانی به تاجیکی یا بالعکس دو نوع مشکل وجود دارد که از طریق راه حل‌های هوشمند حل می‌شود. یک گونه مخصوص هر گویش می‌باشد مانند: ابهام کلمات هم‌نویسه، تشخیص نقش‌نمای اضافه، تشخیص افعال یا اسم‌های مرکب و .... در فارسی ایرانی. گونه دیگر آن مربوط به تبدیل دو زبان به هم است مانند: تفاوت کاربردی افعال از نظر وجه، کار برد حرف اضافه در دو گویش و ... در زیر هر یک از مشکلات را ان شاء ... تا حدودی توضیح خواهیم داد:

۳-۳-۱. مشکلات گویش فارسی

ابهامات و مشکلات زبان فارسی را که در این مبدل مشکل ایجاد می‌کند سه مورد آن را می‌توان نام برد: ابهام در هم‌نویسه‌ها، نشانه اضافه، تشخیص در افعال مرکب

۳-۳-۱-۱. ابهام در هم‌نویسه‌ها

از مهمترین مشکلاتی که در زبان فارسی وجود ندارد و در این مبدل هم مشکل ایجاد می‌کند ابهام در هم‌نویسه‌ها است. این مشکل به خاطر ننوخته نشدن واژه‌های کوتاه در رسم الخط زبان فارسی ایرانی ایجاد می‌شود. خود ابهام در هم‌نویسه نیز به دو دسته تقسیم می‌شود: دسته ای که ابهام در خود واژه است مانند: کَرَم، کَرَم، کَرْم، کُرْم. دسته دیگر ابهام با اضافه شدن شناسه‌ها، ضمیر شخصی پیوسته و نشانه نکره به وجود می‌آید، مانند: کَرْدِی، کَرْدِی، کَرْدِی یا مَرْدَم، مَرْدَم، مَرْدَم.

این مشکل توسط مقاله‌ای که آقای محسنی داده تا حدود ۹۴ درصد حل شده است. ایشان از روش مبتنی بر لیست‌های تصمیم‌گیری حاصل از پیشامدهای مدل‌های زبانی هم‌جواری (n-gram) و مدل‌های زبانی باهم‌آیی استفاده کردند. پیکره مورد استفاده "پیکره متنی زبان فارسی" است. این پیکره دارای دو بخش عمده است: بخش برچسب‌گذاری شده و بخشی که برچسب‌گذاری نشده است. در آن تحقیق تنها از بخش برچسب‌گذاری شده استفاده شده است. بخش برچسب‌گذاری شده پیکره شامل تقریباً ۱۰ میلیون کلمه و ۷.۵ میلیون توکن^۱ برچسب‌خورده است. متون تشکیل دهنده پیکره دو قسمت متون رسمی و متون غیر رسمی و محاوره‌ای است. بخش زیادی از پیکره برگرفته شده از روزنامه‌ها، مجلات و کتاب‌ها است. بخش دیگری از پیکره که شامل متون غیر رسمی است نتیجه تبدیل گفتار محاوره‌ای به متن می‌باشد. پیکره از گونه‌های^۲ متفاوتی از متن تشکیل شده است. مهمترین آن‌ها متون سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، هنری، مذهبی و ورزشی است.

برای ارزیابی الگوریتم لیست‌های تصمیم‌گیری برای ابهام‌زدایی از هم‌نویسه‌های فارسی از روش

10 fold cross validation استفاده شده است، نتایج بدست آمده به صورت زیر است:

هم‌نویسه	تعداد صحیح	تعداد غلط	دقت
شرف	۱۳۴	۳	٪۹۷
اعمال	۱۵۸۸	۱۸۴	٪۹۴
گرم	۱۰۴۷	۴۸	٪۹۵
حسن	۱۳۲۰	۷۶	٪۹۵
دور	۲۸۵۹	۱۶۴	٪۹۴
اشراف	۹۲	۱۵	٪۸۵
تن	۴۰۱۴	۳۴۰	٪۹۲

جدول ۳-۱. نتایج روش لیست‌های تصمیم‌گیری برای چند هم‌نویسه غیر تکیه‌ای

۳-۱-۲. تشخیص نشانه اضافه

از ابهامات مهمی که در زبان فارسی وجود دارد، تشخیص نشانه حرف اضافه در آن است. برای

^۱ Token

^۲ Genres

مثال به دو جمله زیر توجه کنید :

✓ به باغ علی رفتم

✓ در باغ علی را دیدم.

همانطور که میبینید ، در دو کلمه اولی نشانه اضافه بین دو کلمه باغ و علی دیده میشود در حالی که در جمله دوم بین دو کلمه باغ و علی نشانه اضافه وجود دارد.

۳-۱-۳-۳. تشخیص کلمات مرکب

این مسئله هم مشکل زبان فارسی و هم مشکل تبدیل دو زبان است. اول تشخیص کلمات مرکب خود نیاز به راه‌حل هوشمند دارد و دوم اینکه بعضی کلمات در یک گویش مرکب و در گویش دیگر بسیط می‌باشد.

۳-۲-۳-۲. مشکلات گویش تبدیل دو زبان

مشکل تبدیل دو گویش عبارتند از :

۱. جمله ایران که بیش از یک فعل دارد در تاجیکی غالباً یکی از این افعال به صورت صفت مفعولی

می آید ولی در فارسی ایران بیش از یک فعل به راحتی به دنبال یکدیگر قرار می‌گیرند :

رفتم و او را دیدم. рафта. дидам вайа.

۲. گاهی فعل «بودن» یا «هستن» از جملات تاجیکی حذف می‌شود :

ممکن است که غلاموف فردا بیاید.

мумкин ки ғуломуф фардо ояд.

نزدیک بود کشته شوم. ғариб кушта мешудам.

شما کی هستید? ки шумо?

من هم حمام لازم دارم (برای من هم حمام لازم است).

ман ҳам оббози дар кор.

۳. بعضی از جمله‌ها از نظر کاربرد حرف اضافه در فارسی ایران و تاجیکی متفاوتند :

آن را بر روی پیراهن می‌پوشند.

он ро аз руїи пирӯ ан мепушанд.

برای مطالعه بیشتر به قسمت کاربرد حرف اضافه رجوع کنید.

۴. به طور کلی در تاجیکی تمایل به کاربرد ضمائر شخصی آزاد مفعولی مستقیم (مرا ، تو را ، ...)

بیش از فارسی ایران است . به جملات زیر توجه شود :

او سرش درد می‌کند. уро сариш дард мекунад.

یک نفر از من پرسید. маро яг нафар пурсид.

تو بد گویی مرا کردی. ту маро бадгуи карди.

در جمله اولی فاعل در فارسی ایران به صورت «او» و در تاجیکی به صورت «او را» است.

در جمله دوم مفعول به صورت «از من» و در تاجیکی به صورت «مرا» است.

در جمله سوم «مرا» در فارسی ایران مضاف الیه و مفعول و در تاجیکی تنها مفعول است.

۵. در گفتار مؤدبانه برای دوم شخص مفرد در فارسی ایران معمولاً فاعل و فعل جمع آورده می‌شود

ولی در تاجیکی غالباً فاعل جمع و فعل مفرد در این بافت بکار می‌رود :

شما کی را در آنجا دیدید؟ шумо киро дар ончо диди?

۶. گاهی بین تاجیکی و فارسی ایران تفاوت در وجوه فعل دیده می‌شود :

نزدیک بود کشته شوم. кариб кушта мешудам.

امید است که بیاید. умидаст ки меояд.

برای مطالعه بیشتر به فصل تفاوت کاربردی وجوه فعل در فصل دوم رجوع کنید.

۷. گاهی در تاجیکی کسره اضافه حذف شده و ساخت جمله دگرگون می‌گردد:

به دست آوردن صلح آسان نیست. сулҳ осон нест ба даст овардан.

۸. افعال شبه معین «خواستن ، توانستن» و جز آن در فارسی ایران قبل از فعل اصلی قرار می‌گیرند

و در تاجیکی معمولاً بعد از فعل اصلی :

ما نمی خواهیم سخت بگیریم. мо сахт гирифта намехоҳем

من نمی توانم بروم. ман рафта наметаवонам.

ملاحظه می‌گردد فعل اصلی (سخت گرفتن ، رفتن) در تاجیکی به صورت مصدر و قبل از شبه معین

«خواستن و توانستن» آمده است.

۹. بعضی از حروف اضافه مانند барин (چون ، مانند ، مثل) ، ккоти (با) ، ба (به) ، дар (در)

در تاجیکی پس از اسم قرار می‌گیرند ، در صورتی که در فارسی ایران حروف اضافه (بجز «را» و

کسره اضافه) همیشه قبل از اسم می‌آیند :

با او رفتم. вай коти рафтам.

۱۰. در تاجیکی کاربرد «هم» به عنوان ربط و محل آن در جمله گاهی با فارسی ایران متفاوت است.

۱۱. تاجیک زبانان معمولاً از قید «бисийор» زیاد استفاده می‌کنند در صورتی که ایرانیان بیشتر

تمایل به کاربرد «خیلی» دارند:

خیلی خسته‌ام ✓ бисийор хастаам

مراجع

- [۱] ایران کلباسی ، " فارسی ایران و تاجیکستان (یک بررسی مقابله‌ای) " تهران : وزارت امر خارجه ، مؤسسه چاپ و انتشارت ، ۱۳۷۴.
- [۲] بهروز مینایی بیدگلی، احمد اکبری، مهدی محسنی ، "به کار گیری متن کاوی در ابهام زدایی از هم‌نویسه های غیر تکیه ای فارسی " ، اولین کنفرانس داده کاوی ، آبان ۸۶
- ТАДЖИКСКО-РУССКО-АНГЛИЙСКИЙ" ، Ф. Сангинов [۲]
Душанбе – 2005 ، " СЛОВАРЬ**
- [۴] www.ozodi.org سایت
- [۵] سایتها ، متنها و کتابها دیگر